

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 5(247) 2018**Засновники**

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор**Володимир ПОПИК,**

член-кореспондент НАН України,
генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Editor-in-Chief**Volodymyr POPYK,**

Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General
of Vernadsky National Library of Ukraine

Редакційна колегія

В. Горовий (*заступник головного редактора*)
Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)
Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Боряк**О. Василенко****О. Воскобойнікова-Гузєва****Т. Гранчак****І. Давидова****Т. Добко****Г. Ковальчук****С. Кулешов****К. Лобузїна****В. Омельчук****О. Онищенко****М. Романюк****Г. Солоїденко****Н. Стрішенець****В. Широков****В. Леонов** (Російська Федерація)**Р. Мотульський** (Білорусь)**С. Нарбутас** (Литва)**Є. Потшебницька** (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Видання індексується Google Scholar

Журнал включено

до Переліку наукових фахових видань України
у галузях історичні науки
(наказ МОН України №1021 від 29 вересня 2015 р.)
та соціальні комунікації
(наказ МОН України №1328 від 21 грудня 2015 р.)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Editorial board

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)
L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)
N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak**O. Vasylenko****O. Voskoboinikova-Huzeva****T. Hranchak****I. Davydova****T. Dobko****H. Kovalchuk****S. Kuleshov****K. Lobuzina****V. Omelchuk****O. Onyshchenko****M. Romaniuk****H. Soloidenko****N. Strishenets****V. Shyrokov****V. Leonov** (Russian Federation)**R. Motulskyi** (Belarus)**S. Narbutas** (Lithuania)**Ye. Potshebnytska** (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt Holiivskiy, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The journal is indexed in Google Scholar

The opinions expressed herein are solely the views
of the authors and do not necessarily reflect those
of the editorial board.

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Зміст

Левченко Н. Відкритий електронний архів – важливий чинник публікаційної активності науковців 3

Липак Г. Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад 8

Пестрецова Л., Шульга І., Клочок Т. Особливості комплектування фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 1991–2000 рр. 15

Головащук А. Каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дивлячись у майбутнє, шануємо минуле 22

ДО 100-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

Васьківська О. Державницька політика українських та радянського урядів у сфері книговидання в роки визвольних змагань 28

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

Штих П. Важливий складник вивчення української еміграційної періодики
Рец. на кн.: Козак С. «Нові дні» на берегах Онтаріо : бібліогр. покажч. змісту журн. «Нові дні» (1950–1997. Канада) / Сергій Козак. – Київ : Літ. Україна, 2015. – 588 с. – (Часописи української діаспори). 33

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Стришенець Н. EURIG2018: щорічна конференція Європейської групи RDA 35

Contents

Levchenko N. Open electronic archive in promoting the publishing activity of scientists. 3

Lypak H. The role of libraries, archives, museums in shaping the socio-communicative space of territorial communities 8

Pestretsova L., Shulha I., Klochok T. Features of Acquisition of Vernadsky National Library of Ukraine in 1991–2000 15

Holovashchuk A. Catalogues of the Vernadsky National Library of Ukraine: we are looking into the future, respect the past 22

TO THE 100th ANNIVERSARY OF UKRAINIAN REVOLUTION (1917–1921)

Vaskivska O. State politics of the ukrainian and soviet governments in the field of book publishing during the liberation struggle. 28

REVIEWS

Shtykh P. An important component of the study of Ukrainian emigration periodicals
Book rev.: Kozak S. «New Days» on the banks of Ontario: bibliographer pointer content magazine «New Days» (1950-1997. Canada) / Serhii Kozak. – Kyiv: Lit. Ukraine, 2015. – 588 p. – (Ukrainian Diaspora Journals). 33

CRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

Strishenets N. EURIG2018: Annual Conference of the European RDA Interest Group 35

Наталія Левченко,

директор науково-технічної бібліотеки
Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)
Україна, 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68
E-mail: nata_lev@ukr.net

Відкритий електронний архів – важливий чинник публікаційної активності науковців

У статті обґрунтовується необхідність подальшого зміцнення ініціативи Відкритого доступу для збереження і забезпечення доступності до наукових публікацій, результатів досліджень. Характеризується активність закладів вищої освіти щодо збільшення представництва університетської науки в глобальному просторі наукових комунікацій.

К л ю ч о в і с л о в а: Відкритий доступ, відкритий електронний архів, репозиторій, публікаційна активність, академічна доброчесність.

Важливими складниками стратегії розвитку закладу вищої освіти (ЗВО) є його інституційна візія (концепція), освітня місія, а також способи їх реалізації. Візія, насамперед, має враховувати необхідність удосконалення управління вищою освітою, розширення автономії та зростання відповідальності вишів, підвищення якості освітніх послуг, забезпечення гнучкості навчального процесу та освітньої системи загалом. Стратегія розвитку кожного ЗВО повинна корелюватися з такими аспектами організації та управління навчальним закладом, як якість професорсько-викладацького складу, навчально-дослідної інфраструктури, ступінь підготовки здобувачів до виконання освітньої програми, а також забезпечення широкого доступу до інформаційного простору та ефективного використання його можливостей.

Забезпечення високої якості освіти – один з ключових принципів Болонської декларації 1999 р. Подальша модернізація системи вищої освіти в Україні, її удосконалення, підвищення її якості є найважливішою проблемою. У цьому контексті на перший план постає створення адекватного інформаційно-освітнього середовища, орієнтованого на реалізацію цілей навчальної діяльності як ефективного механізму отримання якісних знань й адаптації їх до сучасних потреб суспільства.

Серед науковців, котрі опікуються питаннями відкритого доступу до результатів наукових досліджень, відкритих електронних архівів, репозиторіїв, варто згадати Т. Ярошенко, І. Передерій, С. Костишина, Т. Чорну. Роботи В. Резніченка, Г. Проскудіної, К. Кудіма присвячені аналізу функціональних можливостей програмних систем електронних архівів. Проблеми функціонування інституційних репозиторіїв та їх впливу на рейтинги висвітлює С. Назаровець. Про впроваджен-

ня електронних архівів у навчальних і наукових установах йдеться у публікаціях О. Г. Кузьміної, Д. О. Тарасова, А. І. Андрухів, О. М. Бруй та ін.

Мета статті – розкрити доцільність створення та підтримання відкритих електронних архівів (репозиторіїв) у вишах як джерела збереження результатів наукових досліджень, обміну науковою інформацією, як важливого чинника підвищення престижу (рейтингу) наукової організації, вишу, бібліотеки, їх співробітників.

Нині в світі спостерігається стрімке зростання числа споживачів, котрі користуються новітніми технологіями пошуку та доставки наукової інформації. Це зумовлено тотальним поширенням електронних мереж, збільшенням обсягу інформаційного потоку та усвідомленням світовим співтовариством цінності інформації. У ситуації, що склалася, наукові інституції, ЗВО, провідні бібліотечні установи дедалі частіше практикують створення спеціалізованих центрів, інформаційних систем і ресурсів, котрі значно прискорюють отримання необхідної інформації, роблять цей процес набагато зручнішим.

У свій час обмежений доступ до наукової інформації спонукав вчених до пошуку альтернативних моделей публікації своїх напрацювань. Одна з них, а саме модель публікацій відкритого доступу, сьогодні динамічно розвивається, знаходить підтримку серед дослідницьких спільнот, науково-дослідних фондів, політиків і навіть звичайних видавців журналів. Тому можна говорити, що «журнальна криза» прискорила появу нових форм розповсюдження результатів наукових досліджень. Вплив на наукову комунікацію соціальних, економічних чинників зумовив перехід від традиційної публікації до створення для наукової спільноти відкритих архівів. Сьогодні одним з го-

ловних досягнень на цьому шляху є формування відкритих електронних архівів. Часто цей термін вживається як синонім понять «інституційні сховища», «репозиторії».

Мета, завдання інституційного репозиторію – забезпечення місця та способу довготривалого централізованого зберігання в електронному вигляді повних текстів документів, гарантуючи їх незмінність. Крім того уможлиблюється представлення наукової продукції у відкритому доступі в мережі Інтернет, збереження та підтримка цифрових активів, інтелектуальної продукції, які були недоступні раніше для читачького загалу та пошукових систем. Головне призначення інституційних репозиторіїв – зробити загальнодоступними матеріали та розробки науковців, які не мають своїх каналів опублікування.

На сьогодні публікаційна активність є основним чинником іміджу науковця, важливим показником якості його роботи та роботи ЗВО загалом. Вона включає виявлення актуальних проблем дослідження, опрацювання відповідних документів, ґрунтовне розкриття теми, популяризацію власних здобутків як у національному, так і міжнародному просторі. Інституційні депозитарії ЗВО наочно показують переваги відкритого доступу до результатів наукових досліджень, зокрема широкі можливості для їх інформаційної підтримки.

Представлення публікацій у відкритому доступі робить результати досліджень доступними, уможлиблює їх завантаження, читання, повторне використання у наступних наукових розробках. Це найкоротший спосіб отримання користувачем інформації. Наші вчені вже оцінили можливість швидкого представлення результатів своїх наукових робіт. Це засвідчує сталий розвиток депозитаріїв на світовому і вітчизняному ринку.

Аналіз реєстру репозиторіїв – Каталогу відкритих депозитаріїв Open DOAR – показує динаміку зростання репозиторіїв відкритого доступу як в Україні (Fig. 1) [1], так і у світі (Fig. 2) [2].

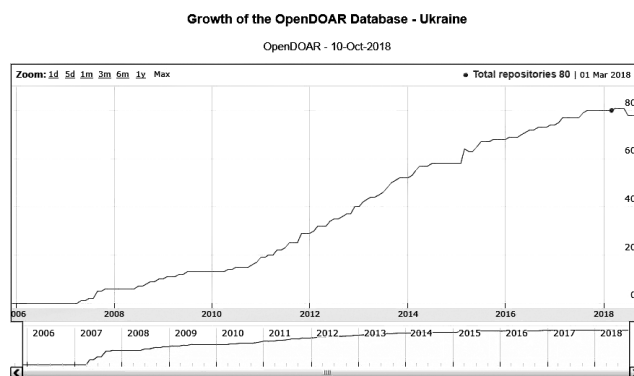

Fig. 1

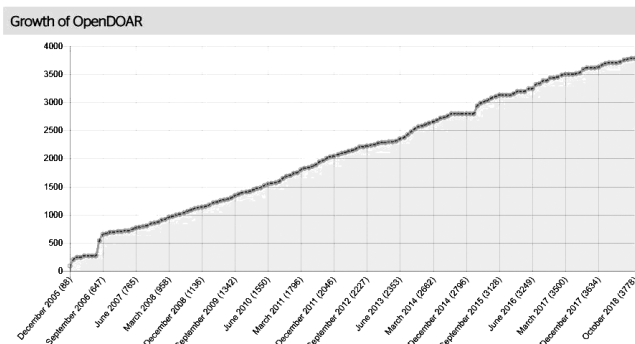

Fig. 2

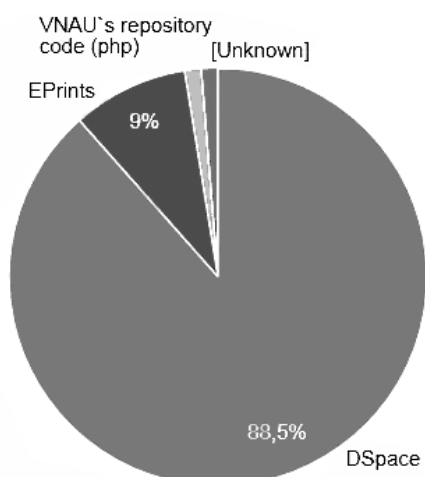
Зростання кількості репозиторіїв пояснюється, у першу чергу, їх програмно-технологічними та пошуковими можливостями, серед яких можна виокремити:

- можливість додавання текстів;
- інтеграція з міжнародними пошуковими системами;
- створення колекцій з різними категоріями доступу: повний вільний доступ або авторизований;
- накопичення, збереження, поширення наукових досліджень;
- оперативність розміщення результатів наукових досліджень;
- вільний доступ до наукових матеріалів з гарантією незмінності їх змісту та фізичного збереження;
- зниження монополії друкованих журналів;
- самоархівування інформації.

Зростанню числа депозитаріїв сприяє також можливість використання безкоштовних платформ. За даними реєстру Open DOAR [1], серед програмного забезпечення репозиторіїв відкритого доступу як в Україні, так і у світі [2] станом на 10.10.2018 р., переважає зазвичай програмне забезпечення DSpace (Fig. 3) [3], хоча не можна не назвати і програмне забезпечення EPrints. Характеристика цих платформ здійснена у роботі К. Кудіма, Г. Проскуріної, В. Резніченко. Автори відзначають, що «обидві є безкоштовними системами з відкритими вихідними кодами, ОАІ-сумісними, інтероперабельними, еквівалентними за своїм функціоналом самоархівування, і написані вони одним і тим же програмістом з Саутгемптона – Робом Тенслі (Rob Tansley)» [3].

Варто зауважити, що програмне забезпечення є загальнодоступним і надається безкоштовно. Однак у вітчизняних ЗВО існує проблема з його встановленням та подальшим оновленням. І ця проб-

Usage of Open Access Repository Software - Ukraine

Software Platforms Overview

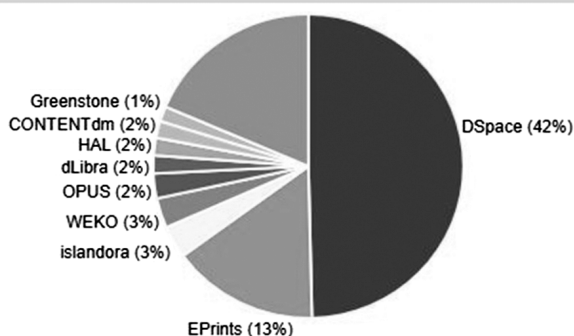

Fig. 3

лема зумовлена кадровим дефіцитом, оскільки у бібліотеках, як правило, обмаль фахівців, які можуть встановлювати програмне забезпечення, а у подальшому здійснювати підтримку, поновлюючи версії на більш нові.

Існують різні думки щодо призначення репозиторію. Проте більшість фахівців сходиться в думці, що репозиторії виконують дві стратегічно важливі для вишу функції. По-перше, забезпечують академічні комунікації між дослідниками, збільшуючи конкуренцію та знижуючи монополізм наукових журналів. По-друге, виступають кількісним показником якості проведених наукових досліджень у конкретному університеті. Отже вони працюють на підвищення іміджу та рейтингу університету як центру наукових досліджень.

Сьогодні у наукових колах індекс цитування, індекс Гірша та імпаکت-фактор вважаються загальноприйнятими показниками якості роботи як окремого науковця, так і установи загалом. Ці показники стали своєрідним стандартом оцінювання ефективності роботи, аналізу наукової активності, продуктивності установи.

Останнім часом рейтинг університетів дедалі

частіше визначають за світовим рейтингом Ranking Web of Universities (Webometrics), який ґрунтується на чотирьох критеріях: PRESENCE (присутність університету) – 20 %, IMPACT (цитованість) – 50 %, OPENNESS (відкритість ресурсів) – 15 %, EXCELLENCE (науковий рівень) – 15 %. Документи, представлені в інституційному репозиторії, істотно впливають на показник PRESENCE, оскільки саме інституційний репозиторій є субдоменом університету.

Останнє поновлення рейтингу репозиторіїв відбулося у січні 2017 р. На сьогодні Webometrics представив новий проект – Рейтинг профілів Google Scholar по країнах [4]. Даний рейтинг вчених, як зазначено на сайті, ґрунтується на їх ефективності (h-індексі, цитуванні) відповідно до їх загальнодоступних профілів у Google Scholar Citations. В Україні індекс Гірша, зазвичай, обчислюється з використанням загальнодоступних наукометричних баз даних в Інтернеті (Google Scholar), так і баз даних, доступних за передплатою (наприклад Scopus, Web of Science).

Для вчених створення, підтримка в активному стані своїх наукових профілів є запорукою зростання наукової впливовості, а для вишів – це розвиток інституційної політики, реалізація стратегії досліджень з подальшим їх розповсюдженням у мережі Інтернет.

Система «Бібліометрика української науки» (<http://www.nbuviar.gov.ua/bpnu/>) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «продемонструвала ефективність використання синергетичного підходу для отримання цілісної картини стану академічного середовища за безпосередньою участю ключового суб'єкта наукових комунікацій – ученого та із залученням інформаційного ресурсу найбільшої у світі бібліометричної платформи Google Scholar» [5].

Рейтинги, що ґрунтуються на аналізі представлення університету в Інтернет-просторі, виступають дієвою мотивацією для навчальних закладів публікувати якісні наукові роботи. Саме тому «університети можуть і повинні мати свої ресурси відкритого доступу, ОАІ-сумісний репозиторій та політику, яка б заохочувала або навіть вимагала від дослідників чи викладачів передавати на зберігання результати досліджень у такі репозиторії, довіряючи університету право на відкритий доступ до цих робіт» [6].

У глобальному світі відкритих знань, де панують принципи Open Access, Open Science, дедалі більшої ваги набуває захист прав інтелектуальної

власності, захист ученого, його творчого доробку, ідентифікація та довіра до результатів наукових досліджень, до знань та умінь високої якості. Все це становить зміст комплексного поняття «академічна досконалість». У Європейському просторі вищої освіти і наукових досліджень саме академічна досконалість (*academic excellence*) є одночасно і фундаментальною цінністю, і головною метою діяльності вишу¹.

У Законі України «Про освіту» вперше на законодавчому рівні дається тлумачення терміна «академічна доброчесність». Це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень².

В останні роки в Україні зростає увага до питання академічної доброчесності, адже це один із важливих складників формування суспільства знань. Як зазначають М. Главчев і Ю. Главчева, «академічна доброчесність у нашому суспільстві повинна формуватися в кожного, починаючи із сімейних відносин, дитячих навчальних закладів, середніх професійних навчальних закладів, закладів вищої освіти та підготовки наукових працівників усіх рівнів» [7]. Саме тому використання бібліотеками вишів відкритих електронних архівів – це реальний і водночас дієвий механізм виявлення і покращення академічної доброчесності, насамперед перевірки на плагіат. А запровадження в університеті системи сприяння принципам академічної доброчесності є сьогодні одним з основних його завдань.

Для розроблення та впровадження механізмів, які будуть регулювати, регламентувати та контролювати дотримання академічної доброчесності, Кабінетом Міністрів України затверджено Розпорядження «Про створення Національного репозиторію академічних текстів» від 22 липня 2016 р. № 504-р [8], а Міністерство освіти і науки України видало наказ «Про затвердження Регламенту роботи Національного репозиторію академічних

текстів» від 04.07.2018р. № 707. Цим же міністерством розроблені також рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та виявлення його в наукових роботах.

Мета означених рекомендацій – забезпечити дотримання принципів академічної доброчесності та системного підходу до виявлення плагіату в освітньому просторі. Наявність внутрішньої системи забезпечення якості освітньої, науково-дослідної діяльності є обов'язковою. Вона передбачає забезпечення дотримання академічної доброчесності як працівниками закладів вищої освіти, так і здобувачами вищої освіти. Політика академічної доброчесності можлива лише за умови співпраці усіх учасників освітнього процесу.

Отже, вільний доступ до наукових публікацій вчених є важливою рушійною силою освіти, науки, суспільства загалом. Мета Відкритого доступу (*Open Access*) – забезпечення вільного та оперативного доступу до розповсюдження наукових досягнень, дослідницьких даних в Інтернеті для стимулювання розвитку науки. Одним з найважливіших чинників поступу академічної науки, досліджень є надання доступу до наукової інформації, що уможливило проведення нових досліджень та негайне оприлюднення їх результатів.

На наш погляд, одним із головних досягнень просування Відкритого доступу в Україні є створення інституційних (університетських) сховищ електронних ресурсів. Хоча тут ще потрібно інформувати, переконувати, мотивувати наукову спільноту щодо необхідності популяризації та поширення наукових досягнень як на локальному, так і державному рівнях. Відкритий доступ – найважливіша особливість відповідальної дослідницької та інноваційної політики. Завдяки їй результати досліджень оперативно стають загальнодоступними, сприяють залученню суспільства до розвитку науки. Саме тому зусилля держави в цій галузі мають вирізнятися своєю системністю, послідовністю, чіткістю в реалізації визначених завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Growth of the Open DOAR Database – Ukraine [Electronic resource] / The Directory of Open Access Repositories – Open DOAR. – University of Nottingham, UK, 2006-2014. – Mode of access : <http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=222&ctID=&rtID=&clID=&llID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupby=r.rDateAdded&orderby=&charttype=growth&width=600&height=350&caption=Growth%20of%20the%20OpenDOAR%20Database%20-%20Ukraine> (viewed on October 11, 2018). Title from the screen.
2. Open DOAR Statistics. An overview of the data held in Open

¹ Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова ; Міжнарод. благод. Фонд «Міжнар. фонд. дослідж. освіт. політики». Київ : Таксон, 2016. 234 с.

² Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. ВВР. 2017. № 38–39, ст. 380. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.09.2018).

DOAR [Electronic resource] / Jisc. – Mode of access : http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html (viewed on October 11, 2018). – Title from the screen.

3. Кудим К. А. Создание научных электронных библиотек с помощью системы DSpace / К. А. Кудим, Г. Ю. Проскудина, В. А. Резниченко. *Проблеми програмування*. 2007. № 3. С. 49–60.

4. Рейтинги профілів Google Scholar по країні / Рейтинг веб-університетів : [сайт]. URL: <http://www.webometrics.info/en/node/194> (дата звернення 08.10.2018).

5. Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система / Л. Костенко, О. Жабін, О. Кузнецов та ін. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 4. С. 8–11.

6. *Національний репозитарій академічних текстів: відкритий доступ до наукової інформації*: монографія / О. С. Чмир, Т. К. Кваша, Т. О. Ярошенко та ін. Київ : ДНУ УкрІНТЕІ, 2017. 200 с.

7. Главчев М. Академічна доброчесність у науковому середовищі України: бібліотечна складова / М. Главчев, Ю. Главчева. *Бібліотечний форум : історія, теорія і практика*. 2018. № 1. С. 11–14.

8. Про створення Національного репозитарію академічних текстів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 липня 2016 р. № 504-р. Урядовий портал : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249211833> (дата звернення: 10.10.2018).

References

1. The Directory of Open Access Repositories – Open DOAR. (2006-2014). Growth of the Open DOAR Database – Ukraine. URL: <http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=222&ctID=&rtID=&clID=&IID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupBy=r.rDateAdd>

[ed&orderby=&charttype=growth&width=600&height=350&caption=Growth%20of%20the%20OpenDOAR%20Database%20-%20Ukraine](http://www.opendoar.org/onechart.php?cID=222&ctID=&rtID=&clID=&IID=&potID=&rSoftWareName=&search=&groupBy=r.rDateAdd&orderby=&charttype=growth&width=600&height=350&caption=Growth%20of%20the%20OpenDOAR%20Database%20-%20Ukraine).

2. Jisc. (2018). Open DOAR Statistics. An overview of the data held in Open DOAR. Retrieved from http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_visualisations/1.html.

3. Kudim, K. A., Proskudina, G. Yu., Reznichenko, V. A. (2007). Sozdanie nauchnykh elektronnykh bibliotek s pomoshch'niku sistemy DSpace [Creation of scientific electronic libraries with the help of the system DSpace]. *Problemy programuvannia*, 3, 49–60. [In Russian].

4. Ranking Web of Universities (2018). Rankings of Google Scholar Profiles by country. URL: <http://www.webometrics.info/en/node/194>.

5. Kostenko, L., Zhabin, O., Kuznetsov, O. (2014). Bibliometriyka ukrainskoi nauky: informatsiino-analytychna sistema [Bibliometrics of Ukrainian Science: Information and Analytical System]. *Biblioteknyi visnyk*, 4, 8–11. [In Ukrainian].

6. Chmyr, O. S., Kvasha, T. K., Yaroshenko, T. O. (2017). Natsionalnyi repozytariiu akademichnykh tekstiv: vidkrytyi dostup do naukovoi informatsii [National repository of academic texts: open access to scientific information]. Kyiv: DNU UkrINTEI. [In Ukrainian].

7. Hlavchev, M., Hlavcheva, Yu. (2018). Akademichna dobrochesnist u naukovomu seredovyshchi Ukrainy bibliotekna skladova [Academic integrity in the scientific environment of Ukraine: library component]. *Biblioteknyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 1, 11–14. [In Ukrainian].

8. Kabinet Ministriv Ukrainy (2016). Pro stvorennia Natsionalnoho repozytariiu akademichnykh tekstiv: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 lypnia 2016 r. № 504 [About the creation of the National repository of academic texts: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated from July 22, 2016, № 504] URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249211833>. [In Ukrainian].

OPEN ELECTRONIC ARCHIVE IN PROMOTING THE PUBLISHING ACTIVITY OF SCIENTISTS

Nataliia Levchenko,

Director of the Scientific and Technical Library, National University of Food Technology (Kyiv, Ukraine)

The article draws attention to and justifies the need for the further development of the information society to strengthen the initiative of open access to scientific publications and research. An increase in the number of institutional repositories has been demonstrated, which is one of the main areas for presenting scientific papers in the global information space. The scientific novelty of the institution of higher education in the process of increasing the representation of university science in the global space of scientific communications is noted. The main criteria for Webometrics and the impact of the institutional repository on the position of a higher education institution are highlighted. The analysis of the development of repositories in the world and domestic market according to the Open DOAR registry was made. Attention is focused on the introduction of academic integrity in Ukraine to help improve the quality of educational and scientific activities.

K e y w o r d s: Open access, open electronic archive, repository, publishing activity, academic integrity.

National University of Food Technology
68, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: nata_lev@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 22.10.2018 р.

УДК 021:303.436.2:069:31677:304

Галина Липак,

аспірантка Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (м. Тернопіль, Україна)
Україна, 46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56
E-mail: halyna.lypak@gmail.com

Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад

Висвітлюються проблеми формування соціокомунікаційного простору окремих міст та територіальних громад; наголошується на провідній ролі місцевих бібліотек, архівів та музеїв як носіїв соціальної пам'яті громади у формуванні сприятливого, інформаційно насиченого, соціокомунікаційного середовища регіонів. Окреслено потенціал інтегрованих інформаційних ресурсів місцевих установ соціальної пам'яті щодо підвищення туристичної привабливості та прискорення економічного розвитку територіальних громад.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотеки, архіви, музеї, соціальна пам'ять, культурна спадщина, соціокомунікаційне середовище територіальних громад.

Глобалізаційні світові тенденції сприяють формуванню єдиного інформаційного простору як базису глобального інформаційного суспільства, головним трендом якого є надання широкого і зручного доступу до якомога глибшого пласту культурного надбання людства, незалежно від походження, фізичного місця збереження кожного конкретного ресурсу та місця перебування кожного окремого користувача. При цьому, як правило, не акцентується увага на тому, що інформаційні ресурси соціально-історичного характеру відіграють роль важливого чинника формування свідомості на рівні особистості і суспільства загалом, вони сприяють формуванню національної та ментальної самоідентифікації. Тому і питання збереження історико-культурної спадщини окремих регіонів, збереження та удосконалення красназвчих інформаційних ресурсів набувають особливої ваги в сучасних умовах трансформації соціокомунікаційного простору України. Така трансформація має цілу низку об'єктивних і суб'єктивних, історичних, політичних, технологічних передумов; детермінується, з одного боку, стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, становленням знаннєвого суспільства, а з другого – становленням громадянського суспільства в Україні, що ґрунтується на глибокій історично-ментальній самоідентифікації.

В сучасних українських реаліях охорона та збереження історико-культурної спадщини нашої країни є одним із головних пріоритетів діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування [8]. Відповідними законодавчими та регуляторними актами визначено основні положення національної та міжнародної політики в цій сфері [11; 23; 24]. Саме це й зумовило широку дискусію у вітчизняних наукових колах щодо доціль-

ності та перспектив об'єднання інформаційних ресурсів установ соціальної пам'яті як способу забезпечення широкого доступу до їхніх ресурсів. Актуальність та доцільність такої ідеї підтверджується тим фактом, що бібліотеки, архіви, музеї працюють у рамках спільних соціальних, організаційних, політичних, економічних і правових умов.

Ролі бібліотек, архівів, музеїв як сховищ національно-культурного спадку, носіїв соціальної пам'яті, ідейної основи формування соціокультурного середовища, а також формам, перевагам їх взаємодії присвячені праці українських вчених, зокрема: Л. А. Дубровіної, І. Б. Матяш, А. М. Киридон, І. Г. Довгалюк, М. М. Кузнецової, Н. М. Кушнарєнко, С. О. Денисенко, С. О. Шемаєва, О. М. Рибачка та ін.

Питання історичної пам'яті, зокрема зарубіжний досвід провадження меморіальної діяльності, активно вивчає І. Довгалюк [6]. Дослідниця називає меморіальну діяльність способом формування духовних цінностей людства та наголошує на зростанні у європейських країнах ролі установ, що презентують соціальну пам'ять.

У спільному дослідженні Л. Дубровіної, І. Матяш, А. Киридон показана роль бібліотек, архівів, музеїв як соціальних інститутів, які збирають та зберігають джерела соціальної, історичної, національної пам'яті, організують їх збереження, здійснюють наукову, інформаційну та культурну діяльність; визначено їхні основні функції, законодавчі засади діяльності цих установ [7].

Можливості інтеграції красназвчих інформаційних ресурсів розкривають у своїх працях М. Кузнецова [14], Н. Кушнарєнко [18] та С. Денисенко [5]. Проте вони зосереджують увагу на бібліотечних джерелах, не враховуючи багатого пласту історичного красназвчого надбання, що зберігається в архівах та музеях.

Вже кілька років ґрунтовно досліджує форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів, перспективи їх співпраці в сучасному інформаційному просторі України С. Шемаєв [28; 29]. Вчений виокремлює такі основні напрями взаємодії бібліотек, музеїв, архівів: соціокультурний, технологічний, дослідницький, освітній. Ним обґрунтовано необхідність системної взаємодії бібліотек з музеями й архівами як комплексного соціально-комунікаційного процесу, зорієнтованого на спільне формування комунікаційного простору; охарактеризовано спільні ознаки взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в українському та зарубіжному досвіді; окреслено перспективи посилення взаємодії українських бібліотек з музеями й архівами. Дослідник акцентує увагу на створенні бібліотечних музеїв (музеїв історії бібліотек) задля розширення соціально-комунікаційної функції бібліотек, розвитку їх культурологічної, інформаційної, освітньої, наукової, інтеграційної, комунікаційно-туристичної функцій [30]; наголошує на цінності краєзнавчих інформаційних ресурсів цих установ, хоча й не пропонує дієвих засобів їх консолідації у рамках формування місцевого інформаційного та соціокомунікаційного середовища. Ю. Демченко [4] теж бачить об'єднанчі процеси у можливостях провадження бібліотеками музейної діяльності, випускаючи при цьому з поля зору потужні потенційні можливості архівів щодо підсилення інформаційної насиченості такого об'єднання.

До речі, ще на початку XIX ст. Російський архівознавець І. Міяковський звертав увагу на необхідність шукати форми взаємодії цих наукових установ та водночас розмежовувати їх функції [21], а В. Козлов вважав їх рівноцінними інформаційними підсистемами єдиної системи історичної пам'яті [10].

Дослідниця І. Матяш [20] спільною соціальною функцією і суспільною місією бібліотек, архівів, музеїв вважає зберігання історико-культурної спадщини – зафіксованих у матеріальній формі видів і проявів суспільної пам'яті. Ці установи, на її думку, покликані гарантувати наступність державного, суспільного і приватного життя як на рівні окремих народів, націй, так і на глобальному, всесвітньому, рівні.

Власне представлено на міжнародному рівні історико-культурного надбання різних народів присвячена дисертаційна робота О. Рибачка. Науковець досліджує міжнародні цифрові інтегровані ресурси документної спадщини, представлені у відкритому доступі в мережі Інтернет на засадах корпоративної інтеграції різних за видами документів, які зберігаються в бібліотеках, архівах, музеях, окреслює стратегії, передумови та етапи формування міжнародних і національних ресурсів у галузі інтегрованих

цифрових ресурсів документної спадщини цих установ як важливого складника культурної спадщини та джерельного ресурсу історичної науки [25].

На жаль, у вищенаведених працях відсутній комплексний аналіз ролі меморіальних установ у формуванні соціокомунікаційного простору місцевих громад. Ще й досі фахівцями не напрацьовані дієві інструменти налагодження інтеграції електронних колекцій цих установ на регіональному рівні; недостатньо уваги приділяється ролі краєзнавчих інформаційних ресурсів, що зберігаються бібліотечними, архівними, музейними установами, щодо розвитку культурного туризму та, як наслідок, прискорення економічного розвитку громад.

Сьогодні стрімко розвивається соціокомунікаційне середовище регіонів України, соціально-культурна та інформаційна сфери стають одними з найважливіших складників життєдіяльності місцевих громад, суспільства загалом. Особливої ваги проблеми розвитку соціокомунікаційних середовищ територіальних громад набувають у контексті реалізації адміністративно-територіальної реформи. Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [9] підтверджено важливість збереження специфічного ментально-історичного та спадково-культурного соціокомунікаційного середовища окремих регіонів, оскільки при ухваленні рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги не тільки економічні, географічні, адміністративні, а й історичні, природні, етнічні, культурні чинники, що справляють істотний вплив на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади. Саме перелічені об'єднанчі причини і формують комфортне соціокомунікаційне середовище громади, сприяють збереженню, охороні та передаванню майбутнім поколінням унікального ментального надбання, що міститься у культурному, історичному, освітньому, знанневому спадку громади; вони відтворюють її специфічні відмінності, котрі ідентифікують місцевих мешканців, викликають незмінний інтерес у дослідників, туристів. Усі окреслені риси становлять соціальну пам'ять громади, а її сховищами та носіями є місцеві бібліотеки, архіви, музеї.

Інтерес вітчизняних науковців до такого непростого соціокультурного і психологічного феномена, яким є пам'ять, зумовив появу низки епітетів при визначенні цього поняття: історична, національна, колективна, індивідуальна, культурна, родова тощо [22].

Категорією «соціальна пам'ять» у контексті теорії соціальних комунікацій ще у 90-х роках XX ст. почав послуговуватися А. Соколов. У його тлумаченні «соціальна пам'ять» є об'єктом історії,

а її предметом – сенси минулого. Структура соціальної пам'яті охоплює культурну спадщину та соціальне несвідоме в їх взаємозв'язку [26].

Г. Коньшина [12] вважає, що соціальна пам'ять в умовах інформаційного суспільства безпосередньо пов'язана з проблемами знання та інформації, а масові комунікації змінюють соціальну пам'ять.

Російські фахівці В. Устьянцев, Д. Анікін [27] виокремлюють такі рівні соціальної пам'яті:

1. Соціальна пам'ять – це інформаційна система, де діють особливі закономірності збереження, переосмислення і відтворення інформації про минуле. Її носіями виступають технічні системи, соціальні зв'язки, предмети культури, мова тощо. Концентруючи інформаційні потоки, соціальна пам'ять виділяє, зберігає і транслює «артефакти-тексти», котрі містять інформацію про соціальну поведінку, типи і способи управління суспільними структурами, акумулює знання про навколишній світ. Особливого значення тут набуває домінування певного способу комунікації, за допомогою якого людина звертається до інформаційних ресурсів.

2. Соціальна пам'ять як особлива інституційна структура, що створюється людьми для відтворення матеріальних і духовних цінностей цивілізації. Установи культури, архіви, банки інформації, соціально закріплені стандарти та інші інституційні форми соціальної пам'яті пронизують всі сфери суспільства, формують порядок соціального життя, без якого немислимий соціальний простір.

3. Соціальна пам'ять як система цінностей, котрі є продуктом соціокультурних практик. Як відомо, практики виступають людськими формами активного ставлення до світу, важливими чинниками створення життєвого простору людства і загальними заходами культури. Загалом сукупність соціокультурних практик, зміст яких становить успадкування людського досвіду і перетворення його в надбання цивілізації, стає субстанцією соціальної пам'яті [27].

А. Дахін ґрунтовно аналізує соціальну пам'ять на рівні окремого історичного міста, наголошуючи на соціальній місії і значущості локальної ідентичності міста в ситуації глобальної відкритості. Місто (територіальну громаду) як громіздке утворення, вважає дослідник, важко уявити в якості об'єкта проектування, планування і розвитку, особливо за умов низької культури соціального проектування складних систем [3].

Соціальна пам'ять як інституційна структура представлена системою установ (бібліотеки, архіви, музеї). Їх, як установи різної форми, що реалізують основну функцію соціальної пам'яті (передавання накопи-

ченого людством досвіду, ідей у часі та просторі, а також зберігання задокументованих або втілених у артефактах образів), прийнято називати «установами пам'яті» [20]. Створення, підтримка діяльності цих соціальних інститутів зумовлені появою перших державних утворень, оскільки вони виконують у державі роль своєрідного історичного документного депозитарію, що виступає комунікаційним посередником між минулим, сучасним і майбутнім [7].

Соціокомунікаційний простір регіонів об'єднує ресурси місцевих соціальних інституцій з метою збагачення національного й глобального соціокомунікаційного простору для задоволення інформаційних потреб користувачів незалежно від їх перебування [13]. На думку М. Кузнецової, організаційні, управлінські особливості регіону формуються через налагодження телекомунікаційних зв'язків бібліотеки з іншими суб'єктами його соціально-комунікаційного простору. На місцевому рівні акцент робиться на кращих електронних ресурсах, оскільки вони є «джерелом унікальної інформації про рідний край для колишніх, сучасних та майбутніх громадян країни, це духовний зв'язок між багатьма поколіннями, «документна пам'ять», яка пов'язує людей з різних країн світу, вихідців із даного краю» [15].

В умовах тотальної інформатизації усіх сфер життєдіяльності суспільства поняття соціокомунікаційного простору нерозривно пов'язане із поняттям інформаційного простору. К. Лобузін вважає інформаційний простір не тільки технологічною базою, представленою комп'ютерно-телекомунікаційним обладнанням, каналами зв'язку, засобами доступу до даних і самими даними, а, насамперед, системою відносин між виробниками, розповсюджувачами, зберігачами та споживачами інформації, тобто між усіма учасниками нинішньої системи інформаційних комунікацій [19]. Авторка детально описує інтегроване інформаційне середовище, що формується бібліотекою. Якщо ж розширити його за рахунок залучення ресурсів місцевих архівів та музеїв, то отримаємо такі компоненти інформаційного середовища довільного міста чи регіону:

- інформаційні ресурси, що включають дані, відомості і знання, зафіксовані на відповідних носіях інформації;
- організаційні структури, котрі забезпечують функціонування, розвиток інформаційного простору (інформаційні центри, бібліотеки, архіви, музеї, інтернет-портали, місцеві засоби масової інформації);
- засоби інформаційної взаємодії користувачів і організацій, що забезпечують їм доступ до інфор-

маційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій, які включають програмно-технічні засоби і організаційно-нормативні документи (наприклад, консолідований інформаційний ресурс установ соціальної пам'яті);

- користувачі інформаційних комунікацій та споживачі інформації з їх інформаційними потребами.

Розглядаючи місцеві бібліотеки, архіви, музеї як сховища та джерела інформації соціально-культурологічного змісту, враховуючи їх статус у суспільстві як важливих соціальних інститутів, можемо стверджувати, що саме ці установи є ресурсною, ідейною базою формування інформаційно насичених соціокомунікаційних середовищ своїх містечок, територіальних громад. Ці установи отримують розвиток і пріоритет як такі, що здатні виробляти і обробляти інформацію, стимулювати і управляти знанневими процесами, тобто відігравати роль провідних інтелектуальних соціальних інститутів суспільства [19].

Фахівці відзначають особливу актуальність досліджень проблем соціокультурного розвитку суспільства, визначення конструктивної ролі державного управління, органів місцевого самоврядування в становленні соціокомунікаційного середовища з урахуванням регіональних особливостей та сучасних умов розвитку Української держави [1]. Визнається, що на сьогодні більшість малих міст, об'єднаних територіальних громад України характеризуються низьким рівнем соціально-економічного розвитку, ділової активності, є депресивними, водночас вони володіють значним туристично-рекреаційним, культурно-історичним і природним потенціалом [16]. Сприяння розвитку туристичної сфери в малих містах необхідно розглядати як інструмент підвищення рівня зайнятості населення, зменшення трудової міграції, посилення ділової активності, поліпшення фінансових показників діяльності підприємств, формування позитивного туристичного іміджу. Одним із засобів нівеляції стереотипів та інформування громадян про інші регіони України виступає культурний туризм. Він відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій.

Основними умовами успішного розвитку культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до інформації стосовно нього, а також побутові умови проживання туристів.

Об'єктами культурного туризму виступають:

- історико-культурна спадщина (історичні території, архітектурні споруди і комплекси, зони археологічних розкопок, музеї, народні промисли, обряди, виступи фольклорних колективів);

- культурні події (виставки, фестивалі, особливості життя населення: кухня, костюми);
- культурні кластери, що формуються на основі розвитку креативної ідеї.

Культурний туризм стимулює розвиток місцевих ремесел, створення нових робочих місць, залучення безробітних на ринок праці; актуалізує культурну та архітектурну спадщину, є джерелом фінансових надходжень на охорону пам'яток та їх реставрацію; сприяє поглибленню міжгалузевої співпраці, вивченню регіональних культур з метою формування міжгетнічної толерантності.

Культурна спадщина і культурний туризм особливо важливі для депресивних регіонів, оскільки можуть розглядатися як потенціал їхнього розвитку. Тому пропонується інтегрувати окремі культурні пам'ятки в туристичну мережу, яка стимулює запровадження нових програм реставрації, створення нових іміджевих музеїв, скансенів, ресторанів традиційних страв, обладнання місцевими жителями гостьових кімнат для туристів [16].

На жаль, більшість територіальних громад сьогодні надають перевагу розвитку традиційних видів туризму, пов'язаних з локальними географічними та природними ресурсами. Реалізуються переважно проекти з розбудови рекреаційних відпочинкових зон, туристичних пішохідних та велосипедних маршрутів, екскурсійних поїздок тощо. Аналіз понад шістдесяті проектів добровільно об'єднаних територіальних громад з розділу «Культура і самобутність», оприлюднених на сайті Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, засвідчує: більшість з них стосується капітальних ремонтів чи реконструкцій закладів культури і тільки одиниці спрямовані на створення віртуальних музейних екскурсій, на розвиток культурного туризму. Тобто ставка робиться на матеріальну складову, тоді як сучасне знаннєве суспільство вимагає піднесення якості саме інформаційної компоненти. Міністерством культури України розроблено «Методичні рекомендації з організації мережі публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах», проте вони стосуються лише адаптації старої, класичної, системи функціонування бібліотечної мережі до сучасних умов і не пропагують нових методів роботи, у т. ч. інтеграції колекцій з іншими соціокультурними установами громади. Попри очевидні переваги такої співпраці і наявність розуміння потреби переходу до нових форм інформаційного обслуговування на місцях, реалізація проектів інтеграції електронних колекцій місцевих установ соціальної пам'яті, як і

інших форм розвитку культурного туризму, зазвичай гальмується через брак фінансування.

Продемонструємо можливості залучення об'єднаних електронних інформаційних ресурсів місцевих бібліотек, архівів, музеїв до розвитку туристичної привабливості регіону на прикладі Зборівської ОТГ. Невелике містечко Зборів має давню історію, а події часів Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, що відбувалися в містечку та його околицях, суттєво вплинули на подальшу історію української незалежності. Істориками, краєзнавцями, іншими фахівцями накопичено великий масив інформації про ці події, значні її обсяги зосереджені і у місцевому комунальному історико-краєзнавчому музеї «Зборівська битва», тут розроблено план туристичного маршруту «Шляхами боїв під Зборовом 1649 року», що охоплює місця боїв, козацькі могили, вже не один рік виношується ідея побудови меморіального комплексу «Поле Зборівської битви», проте практичного втілення ці задуми не отримують. Найважчий проект, хоч і має конкретні географічні та матеріальні виміри, він сьогодні не може вичерпно і зручно надати потенційному відвідувачу усю накопичену інформацію про дану місцевість та її історію. Як вихід із ситуації, що склалася, ми запропонували розробити уніфіковану Веб-платформу, котра консолідуватиме інформаційні ресурси місцевих бібліотек, архівів, музеїв, стане майданчиком для історичних дискусій та розвідок, уможливить віртуальні екскурсії визначними місцями регіону і у такий спосіб забезпечить якісне інформаційне обслуговування як місцевих жителів, так і туристів [17]. Саме повнота наявної інформації, її доступність і зручність отримання (наприклад, віртуальні реконструкції та екскурсії, накладені на реальні місця подій) здатні максимально задовольняти інформаційні запити сучасного туриста та будити його пізнавальний інтерес. Створивши таке інформаційне підґрунтя, яке одночасно слугуватиме рекламою туристичної привабливості регіону, можна приступати і до фізичного облагородження місцевих визначних пам'яток.

У сучасному світі бібліотеки, архіви, музеї як інститути пам'яті виконують роль охоронців, інтерпретаторів соціального досвіду, культурної спадщини. Одночасно вони генерують нові знання та ідеї. Саме необхідність поєднання функцій зберігання і систематизації інформації про об'єкти висуває перед фахівцями цих сфер завдання інтеграції зусиль інститутів культури. З точки зору користувача, важливо забезпечити навігацію і єдиний пошук по фондах цих інформаційних установ з можливістю доповнення інформації, знайденої в

одній установі, інформацією з іншої, навіть територіально віддаленої [2].

Співпраця соціально-інформаційних інститутів на рівні окремих місцевих громад має цілу низку беззаперечних переваг, а саме:

- спільні проекти відкривають ширші можливості не тільки з пошуку ресурсів, а й їх фінансування;
- завдяки співпраці зростає число колекцій і підвищується їх доступність;
- зі збільшенням числа користувачів зростає актуальність не тільки окремих колекцій, а й усіх установ соціальної пам'яті;
- співпраця сприяє залученню громадськості до проблем установ;
- формується позитивний імідж установ в очах місцевої громади, а це сприяє поглибленню співпраці;
- утворюється унікальне для даної місцевості інформаційне середовище, котре, з одного боку, консолідує місцеву громаду, виокремлює її самотутній імідж на фоні спільних рис самоідентифікації, з другого – є важливим чинником формування туристичної привабливості регіону, що в перспективі може позитивно вплинути на соціально-економічне становище громади [2].

Отже, джерелами та сховищами регіональної самотутності виступають місцеві установи соціальної пам'яті (бібліотеки, архіви, музеї), які мають невичерпні можливості для підтримки, позиціонування та трансляції у часі і просторі унікальних (специфічних) особливостей кожного регіону чи громади зокрема. Їх спільна діяльність через розкриття фондів сприяє піднесенню освітнього і культурного рівнів громад; кооперація відкриває нові можливості для популяризації самих установ та їх інформаційних ресурсів. Провідна роль у кооперуванні і розробленні нових проектів щодо інтеграції інформаційних ресурсів відводиться бібліотеці як центру доступної інформації. Подальші дослідження у цьому напрямі мають спрямуватися на вироблення ефективних методології та інструментарію формування об'єднаного інформаційного ресурсу територіальної громади, який об'єднуватиме електронні інформаційні ресурси місцевих бібліотек, архівів, музеїв, уособлюючи соціальну пам'ять громади, транслуючи її самотутність для підвищення туристичної привабливості регіону.

Список бібліографічних посилань

1. Богомаз К. Роль органів місцевого самоврядування в управлінні соціокультурним розвитком. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Д.* : ДРІДУ НАДУ. 2008. С. 237–242.

2. Гаврилова С. В. Библиотеки, архивы и музеи в создании единого информационного пространства. *Культурная жизнь Юга России*. 2015. № 1 (1). С. 47–51.
3. Дахин А. В. Город как место памятования. *Аналитика культурологии*. 2011. № 19.
4. Демченко Ю. А. Изменения в составе и содержании функций библиотек, осуществляющих музейную деятельность. *Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств*. 2010. № 15. С. 18.
5. Денисенко С. О. *Інтеграція краєзнавчих фондів бібліотек регіону в умовах інформатизації* : автореф. дис. ... канд. педаг. наук. Харків, 2003. 22 с.
6. Довгалюк І. Г. Зарубіжний досвід упровадження меморіальної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2014. № 1. С. 320–326.
7. Дубровіна Л. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України / Л. Дубровіна, А. Киридон, І. Матяш. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 3–10.
8. Закон України від 08.06.2000 № 1805-III «Про охорону культурної спадщини». Верховна Рада України [офіц. сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
9. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Верховна Рада України [офіц. сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19/ed20150714>.
10. Козлов В. П. Музеи, библиотеки, архивы в системе исторической памяти. *Отечественные архивы*. 2004. № 6. С. 71–75.
11. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 16.11.1972 (ратифікація від 04.10.1988, підстава 6673-11). Верховна Рада України [офіц. сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089.
12. Коньшина Г. Є. *Трансформація соціальної пам'яті в інформаційному суспільстві* : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Харків, 2007. 17 с.
13. Кузнецова М. Класифікація бібліотечних електронних ресурсів з краєзнавства як платформа функціонування їхньої цілісної системи. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 6. С. 24–28.
14. Кузнецова М. М. Комунікаційно-корпоративні ресурси з краєзнавства як результат діяльності бібліотечних об'єднань у регіоні. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. № 33. С. 91–100.
15. Кузнецова М. М. Методологічні підходи до системного формування краєзнавчих електронних ресурсів бібліотек як складової соціально-комунікаційного простору регіону. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. № 36. С. 148–156.
16. Культурна економіка – розумна стратегія розвитку громад. Міністерство культури України [офіц. сайт]. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245258775&cat_id=245184021.
17. Кунанець Н. Е., Липак Г. І. Консолідовані інформаційні ресурси установ соціальної пам'яті : виклики сучасності. *Вісник НАКККіМ*. 2017. № 4. С. 21–25.
18. Кушнарєнко Н. М. Краєзнавчі електронні ресурси на бібліотечних сайтах в Інтернеті. *Бібліотечне краєзнавство : підручник*. К. : Знання, 2007. С. 231–241.
19. Лобузін К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2012. № 2. С. 34–40.
20. Матяш І. Б. Установи пам'яті: поняття, місія, тенденції. *Національна пам'ять : соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять : зб. наук. праць*. 2012. Т. 4. С. 7–18.
21. Мияковский И. Л. Архив, библиотека, музей. *Архивное дело*. 1926. Вып. 5/6. С. 45–56.
22. Олійник Б. Замість передмови. *Національна пам'ять : соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять : зб. наук. праць*. 2012. Т. 4. С. 3–6.
23. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1760. Верховна Рада України [офіц. сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1760-2001-%D0%BF>.
24. Проблеми збереження та захисту культурно-релігійних цінностей України. *Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1434>.
25. Рибачок О. М. *Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв : етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ – 10-ті роки ХХІ ст.)* : автореф. дис. ... канд. іст. наук : К., 2018. 21 с.
26. Соколов А. В. *Общая теория социальной коммуникации: уч. пос.* СПб : Изд-во Михайлова В. А., 2002. 461 с.
27. Устьянцев В. Б., Аникин Д. А. Социальная память в обществе риска : опыт философской концептуализации. *Философия и общество*. 2011. № 4. С. 58–69.
28. Шемаєв С. О. *Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України* : дис...канд. із соц. комунікацій. Харків, 2016.
29. Шемаєв С. О. Співробітництво бібліотек, архівів, музеїв у сучасних умовах. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. № 36. С. 166–174.
30. Шемаєв С. О. Створення бібліотечних музеїв: завдання та функції. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2012. Вип. 37. С. 113–120.

References

1. Bohomaz, K. (2008). Rol orhaniv mistsevoho samovriadvannia v upravlinni sotsiokulturnym rozvytkom [The role of local government in the management of socio-cultural development]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr.* (pp. 237-242). D.: DRIDU NAD. [In Ukrainian].
2. Gavrilova, S. V. (2015). Biblioteki, arhivy i muzei v sozdanii edinogo informatsionnogo prostranstva [Libraries, archives and museums in creating a single information space]. *Kulturnaia zhizn Yuga Rossii*, 1(1), 47-51. [In Russian].
3. Dahin, A. V. (2011). Gorod kak mesto pamiatovaniia [City as a place of remembrance]. *Analitika kulturologii*, 19. [In Russian].
4. Demchenko, Yu. A. (2010). Izmeneniia v sostave i soderzhanii funktsii bibliotek, osushchestvliaiushchih muzeinuiu deyatelnost' [Changes in the composition and content of the functions of libraries engaged in museum activities]. *Vestnik Cheliabinskoi gosudarstvennoi akademii kultury i iskusstv*, 2, 15-18. [In Russian].
5. Denysenko, S. O. (2003). *Intehratsiia kraieznavchikh fondiv bibliotek rehionu v umovakh informatyzatsii* [Integration of local lore funds of regional libraries in the conditions of informatization] Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv. [In Ukrainian].
6. Dovhaliuk, I. H. (2014). Zarubizhnyi dosvid uprovadzhennia memorialnoi diialnosti [Foreign experience in the implementation of memorial activities]. *Teoria ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 1, 320-326. [In Ukrainian].
7. Dubrovina, L., Kyrydon, A., Matiash, I. (2017). Arkhivy, biblioteki, muzei-dzherelna osnova natsionalnoi pamiati, kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Archives, libraries, museums are the source of national memory, cultural heritage of Ukraine]. *Bibliotечnyi visnyk*, 1, 3-10. [In Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2008). Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny» [Law of Ukraine «On the Protection of the Cultural Heritage»]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. [In Ukrainian].

9. Verkhovna Rada Ukrainy (2015). Zakon Ukrainy «Pro dobrovillne obiednannia terytorialnykh hromad» [Law of Ukraine «On voluntary association of territorial communities»]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19/ed20150714>. [In Ukrainian].
10. Kozlov, V. P. (2004). Muzei, biblioteki, arhivy v sisteme istoricheskoi pamiaty [Museums, libraries, archives in the historical memory system]. *Otechestvennye arhivy*, 6, 71–75. [In Russian].
11. (1972). Konventsia pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny [Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089. [In Ukrainian].
12. Konshyna, H. Ye. (2007). *Transformatsiia sotsialnoi pamiaty v informatsionomu suspilstvi* [Transformation of social memory in the information society]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv. [In Ukrainian].
13. Kuznetsova, M. (2009). Klyasifikatsiia biblioteknykh elektronnykh resursiv z kraieznavstva yak platforma funktsionuvannia yikhnoi tsilisnoi systemy [Classification of library electronic resources in regional studies as a platform for the functioning of their integral systems.]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 6, 24-28. [In Ukrainian].
14. Kuznetsova, M. M. (2011). Komunikatsiino-korporatyvni resursy z kraieznavstva yak rezultat diialnosti biblioteknykh obiednan u rehioni. *Visnyk KhDAK*, 33 91-100. [In Ukrainian].
15. Kuznetsova, M. M. (2012). Metodolohichni pidkhody do systemnoho formuvannia kraieznavchyykh elektronnykh resursiv bibliotek yak skladovoi sotsialno-komunikatsiinoho prostoru rehionu [Methodological approaches to the systematic formation of local lore electronic resources of libraries as a component of the social and communication space of the region]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 36, 148-156. [In Ukrainian].
16. Ministerstvo kultury Ukrainy. Kulturna ekonomika - rozumna stratehiia rozvytku hromad [Cultural economy - a smart strategy for community development]. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245258775&cat_id=245184021. [In Ukrainian].
17. Kunanets, N. E., Lypak, H. I. (2017). Konsolidovani informatsiini resursy ustanov sotsialnoi pamiaty: vyklyky suchasnosti [Consolidated Information Resources of Social Memory Institutions: Challenges of Modernity]. *Visnyk NAKKKiM*, 4, 21-25. [In Ukrainian].
18. Kushnarenko, N. M. (2007). Kraieznavchi elektronni resursy na biblioteknykh saitakh v Interneti [Local lore electronic resources on library sites on the Internet]. *Bibliotekne kraieznavstvo: pidruchnyk*. (pp. 231-241). Kyiv. [In Ukrainian].
19. Lobuzina, K. V. (2012). Stvorennia intehrovanoho biblioteknoho prostoru: osnovni problemy ta shliakhy vyrishennia [Creating an Integrated Library Space: Key Issues and Solutions]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. 2, 34-40. [In Ukrainian].
20. Matiash, I. B. (2012). Ustanovy pamiaty: poniattia, misiia, tendentsii [Institution memory: concept, mission, trends]. *Natsionalna pamiat: sotsiokulturnyi ta dukhovnyi vymiry. Natsionalna ta istorichna pamiat: zb. nauk. prats.* (Vol. 4), (pp. 7-18). [In Ukrainian].
21. Miiakovskii I. L. (1926). Arhiv, biblioteka, muzei [Archive, library, museum]. *Arhivnoe delo*, 5/6, 45–56. [In Russian].
22. Oliinyk, B. (2012). Zamist peredmovy. *Natsionalna pamiat: sotsiokulturnyi ta dukhovnyi vymiry. Natsionalna ta istorichna pamiat: zb. nauk. prats.* (Vol. 4), (pp. 3-6). [In Ukrainian].
23. Kabinet Ministriv Ukrainy (2001). Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia katehoriï pamiatok dlia zanesennia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny do Derzhavnoho reiestru nerukhomykh pamiatok Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnia 2001 r. № 1760 [On Approval of the Procedure for Determining the Categories of Monuments for the Inclusion of Cultural Heritage Objects to the State Register of Immovable Monuments of Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 27, 2001 No. 1760]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1760-2001-%D0%BF>. [In Ukrainian].
24. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Problemy zberezhennta ta zakhystu kulturno-relihiinykh tsinnosti Ukrainy: analitichna zapyska [Problems of Preservation and Protection of Cultural and Religious Values of Ukraine: Analytical Note]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1434>. [In Ukrainian].
25. Rybachok, O. M. (2018). *Mizhnarodni intehrovani tsyfrovii resursy dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny arkhiviv, bibliotek, muzeiv: etapy stvorennia, stratehii rozvytku (80-ti roky XX - 10-ti roky XXI st.)* [International integrated digital resources of documentary cultural heritage of archives, libraries, museums: stages of creation, development strategies (80 s of the 20th - 10th years of the XXI century)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [In Ukrainian].
26. Sokolov, A. V. (2002). *Obshchaia teoriia sotsialnoi komunikatsii* [The general theory of social communication]. SPb: Izd-vo Mihailova V. A. [In Russian].
27. Ustiantsev, V. B., Anikin, D. A. (2011). Sotsialnaia pamyat v obshchestve riska: opyt filosofskoi kontseptualizatsii [Social memory in a risk society: the experience of philosophical conceptualization.]. *Filosofia i obshchestvo*, 4, 58-69. [In Russian].
28. Shemaiev, S. O. (2016). *Vzaïmodiia bibliotek, muzeiv, arkhiviv u komunikatsionomu prostori Ukrainy* [Interaction of libraries, museums, archives in the communication space of Ukraine]. Candidate's thesis. Kharkiv, URL: http://www.ic.kharkov.ua/%20nauk_rob/specrada/specrada/Shemaev/disShemaev.pdf [In Ukrainian].
29. Shemaiev, S. O. (2012). Spivrobotnytstvo bibliotek, arkhiviv, muzeiv u suchasnykh umovakh [Cooperation of libraries, archives, museums in modern conditions.]. *Visnyk KhDAK*, 36, 166-174. [In Ukrainian].
30. Shemaiev, S. O. (2012). Stvorennia biblioteknykh muzeiv: zavdannia ta funktsii [Creation of library museums: tasks and functions]. *Visnyk KhDAK*, 37, 113-120. [In Ukrainian].

THE ROLE OF LIBRARIES, ARCHIVES, MUSEUMS IN SHAPING THE SOCIO-COMMUNICATIVE SPACE OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Halyna Lypak,

post-graduate student of the Department of Computer science, Ternopil Ivan Puliui National Technical University (Ternopil, Ukraine)

The problems of formation of socio-communicative space of separate cities and territorial communities are considered; The leading role of local libraries, archives and museums as bearers of social memory of the community in the formation of a favorable information-rich socio-communicative environment of the regions has been proved. The potential of integrated information resources of local institutions of social memory for increasing the tourist attractiveness and economic development of territorial communities is outlined.

Key words: libraries, archives, museums, institutions of social memory, cultural heritage, socio-communicative environment of territorial communities.

Ternopil Ivan Puliui National Technical University, 56, Ruska str., Ternopil, 46001, Ukraine

E-mail: halyna.lypak@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 14.08.2018 р.

Лариса Пестрецова,

зав. відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3

E-mail: lara_obmin@i.ua

Ірина Шульга,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3

E-mail: shulga@nbuv.gov.ua

Тетяна Клочок,

зав. сектору Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3

E-mail: klochokt@nbuv.gov.ua

Особливості комплектування фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 1991–2000 рр.

У статті розкриваються особливості комплектування фонду НБУВ у період 1991–2000 рр., зумовлені соціально-політичними перетвореннями у країні, змінами статусу Бібліотеки і поглибленням її функцій, відсутністю стабільного фінансування та пошуком альтернативних джерел комплектування.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, система комплектування бібліотеки, джерела комплектування, формування бібліотечного фонду.

Упродовж усієї історії існування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) питанням формування документного фонду надавалося великого значення. За багато років сформувалася ціла система комплектування бібліотеки, виокремилися різні джерела комплектування: український обов'язковий безоплатний примірник, купівля, передплата, документообмін, дари установ, дари окремих осіб, Центральний колектор наукових бібліотек. Багатоджерельність документного потоку забезпечує не тільки гарантовану кількість надходжень обсягів видань до фондів НБУВ, а й їх різноманітність.

Комплектування – провідний етап роботи бібліотеки з формування її документно-інформаційного ресурсу. Саме від останнього залежить бібліотечно-інформаційна діяльність установи загалом. Бібліотека виконує важливі соціальні функції накопичення, зберігання та надання в користування документів для забезпечення вільного і безкоштовного доступу користувачів до інформації. Процес комплектування багатоплановий, він залежить від багатьох чинників. Комплектування змінюється під впливом соціальних перетворень у суспільстві, розвитку самої бібліотеки, розширення її завдань, функцій, від участі у тих чи

інших програмах, від реформування галузей науки, культури, інтенсивності запровадження інноваційних технологій [1, с. 32–33].

Процес комплектування у кожний конкретний період часу має свої особливості, які впливають на формування фонду наукової бібліотеки загалом. **Мета статті** – на основі аналізу надходжень видань до НБУВ визначити особливості комплектування фонду бібліотеки у першому десятилітті української незалежності.

Джерельною базою нашого дослідження стали звіти про бібліотечно-бібліографічну та інформаційну діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 1991–2000 рр., наукові праці українських бібліотекознавців: О. Воскобойнікової-Гузевої [2], Н. Малолетової [3, 5, 6], О. Онищенко [7], А. Соляник [9], Н. Стрішенець [10] та ін.

Починаючи з 1991 р., на діяльності Бібліотеки позначаються всі проблеми перехідного періоду країни. Економічна криза в державі, перебудова державного апарату, правових засад її діяльності, руйнація державної системи книговидавництва та книгорозповсюдження, а особливо відсутність стабільного фінансування бібліотек, повільний розвиток законодавчої бази щодо формування

бібліотечних фондів – усе це спричинило зменшення обсягів комплектування не тільки НБУВ, а й бібліотек усіх академічних установ. В умовах згортання фінансування, руйнації системи надходження обов'язкового примірника, виникнення великої кількості нових видавництв та їх відмови (у більшості випадків) передавати Бібліотеці безоплатний примірник тощо спеціалісти з питань комплектування активно перебудовують свою діяльність відповідно до вимог сьогодення.

Перехід з 1988 р. книговидавничої галузі на повний госпрозрахунок та самофінансування, роздержавлення книготорговельної мережі, розвиток комерційних книговидавничих і книготорговельних структур в умовах жорсткого податкового тиску, інших фінансово-економічних перешкод з боку держави стали причиною значного зростання оптових та роздрібних цін на друковану продукцію. Націнки на неї посередницьких фірм-книгорозповсюджувачів часто у декілька разів перевищували відпускні ціни видавництва. Це негативно позначилося на систематичному поповненні новою літературою фондів у першу чергу державних бібліотек, які не були пристосовані до ринкових умов господарювання.

За даними статистики друку України, упродовж 1991–1997 рр. удвічі зменшилася кількість назв і тиражів наукових книг та брошур, питома вага суспільно-політичних книжкових видань у деякі роки становила 0,4–1,3 % вітчизняного документопотоку. Конче нестабільно розвивався випуск виробничих, науково-популярних, дитячих та інших типів соціально значущих видань, котрі забезпечують науковий та культурний прогрес суспільства. Поряд з цим, порівняно з показниками 1992 р., у 1996-му середній тираж наукової книги зменшився у 2,6 рази, науково-популярної – у 8,4, виробничої – у 3 рази, довідкової – у 2, навчальної – у 1,4 рази. Рівень випуску видавничої продукції в Україні у 1996 р. був нижчим, ніж у післявоєнні 1950-ті. У 1997 р. на одного жителя країни було видано 0,61 книжки, у 1999-му – 0,36. Не сприяла поліпшенню типо-видової структури вітчизняного документного пототоку і ситуація, що склалася наприкінці 1990-х рр. у податковій галузі держави: за даними Міжнародного союзу видавців, Україна серед 43 країн світу мала найвищі ставки податку на додану вартість щодо книжкової продукції – 28 %, тоді як у США вони становили від 0 до 8,5 %, у Росії – 0 %, у Німеччині – 7 %, Франції – 5,5 %, Японії – 3 % [9, с. 145, 149].

Основні етапи розвитку системи комплектуван-

ня НБУВ, які безпосередньо залежать від ринкових відносин, у своєму монографічному дослідженні виокремила О. В. Воскобойнікова-Гузєва [2, с. 50]. Вона цілком слушно зазначила, що у кожний конкретний історичний період свого розвитку Бібліотека зазнавала певних трансформацій, які зумовлювалися передусім соціальними потребами суспільства, соціально-політичними перетвореннями, еволюцією наукового знання, а зі змінами статусу Бібліотеки, розширенням і поглибленням її функцій, відбувалися зміни у її організаційній та функціональній структурі, системі документопостачання, кількісному та видовому складі фондів. Так, з 1994 р. спостерігається зміна пріоритетів у формуванні книжкового репертуару як України, так і країн СНД, що, звичайно ж, вплинуло на комплектування фондів Бібліотеки. Заповнивши книжковий ринок виданнями розважального характеру, видавці переходять до продукування актуальної, якісної літератури з усіх галузей знання, особливо з питань філософії, релігієзнавства, української та світової історії, культури, економіки, комп'ютерних технологій, юриспруденції. Однак, на процес поповнення бібліотечних фондів сучасними виданнями негативно впливає недостатне (а іноді навіть відсутність) фінансування та обмежене використання готівкових розрахунків.

Згідно з Указом Президента України № 244/96 від 5 квітня 1996 р. наша бібліотека отримала статус національної. Президія НАН України своїм розпорядженням від 06 червня 1996 р. № 190 затвердила «Положення про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського», в якому чітко виписані основні функції НБУВ як бібліотеки загальнодержавного значення. У розділі II, п. 2.1. цього документа однією з основних функцій Бібліотеки визначено повне комплектування, постійне зберігання (у т. ч. архівного примірника) і забезпечення доступу до створених на території України документів на всіх видах носіїв інформації.

Із наданням Бібліотеці статусу національної відбувається розширення її функцій щодо інформаційного забезпечення науково-дослідної діяльності академічних установ. Його повнота та обсяг регулюються диференційованим відбором творів друку з урахуванням профілю наукових розвідок. Одним з головних пріоритетів постає завдання формування головної загальнодержавної наукової колекції світової літератури, забезпечення доступу до світових інформаційних джерел і максимально повного задоволення потреб населення в зарубіжній інформації. У цей період дедалі більше уваги

приділяється також комплектуванню літератури з соціально-політичної, правової тематики, проблем світової економіки, екологічних питань [2, с. 44].

У травні 1997 р. набули чинності постанови Президії ВАК України «Про затвердження переліків установ, до яких обов'язково повинні надсилатися наукові видання, де можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт» та «Про затвердження переліків установ, до яких обов'язково повинні надсилатися наукові монографії, в яких опубліковані основні результати дисертаційних робіт». Завдяки цим документам до НБУВ почали оперативніше надходити вітчизняні наукові видання, хоча надсилалися вони здебільшого в одному примірнику, що не давало можливості повноцінно формувати архівний фонд видань України.

Зміна стратегії і тактики комплектування НБУВ у 1991–2000 рр. значною мірою зумовлювалася нестабільним характером розвитку книжкової справи у державі. Комплектування фондів НБУВ здійснюється відповідно до завдань, визначених її Статутом, Положенням про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, її місцем в єдиній системі бібліотечно-бібліографічного та інформаційно-аналітичного обслуговування читачів, органів державного управління та законодавчої влади, напрямів науково-дослідної роботи Національної академії наук України.

Слід наголосити, що 1990-ті рр. стали переломними для трансформації процесу комплектування, адже розширилося коло діяльності нашої установи, кардинально змінилася технологія формування фонду Бібліотеки. Саме в цей час розпочалася бурхлива діяльність комплектаторів з пошуку коштів на придбання книг, шляхів оплати та доставки видань, розмитнення посилок з книгами, юридичного унормування раніше невідомих сфер відносин, складання договорів з постачальниками на взаємовигідних для бібліотеки умовах тощо. Відповідно посилюється роль відділу комплектування вітчизняної літератури, котрий забезпечує формування національного універсального зібрання нашої держави, країн СНД і Балтії, відповідає за організацію початкового етапу формування фондів Бібліотеки. Вживаються конкретні заходи щодо удосконалення всієї системи комплектування бібліотечного фонду, зокрема, вивчається ефективність традиційних та ведеться пошук нових джерел комплектування документів. Що важливо, поєднуються різні джерела комплектування: обов'язковий примірник видань України, міждер-

жавний і міжнародний книгообмін, дари, київський бібколектор, Центральний колектор наукових бібліотек (Росія), передплата, купівля.

Основним джерелом комплектування фондів у цей період залишалася система обов'язкового примірника (ОП), хоча видавничі структури часто порушували порядок розсилки ОП до бібліотек, незважаючи на Постанову Кабінету Міністрів України від 6 липня 1992 р. «Про впорядкування розсилки контрольного примірника творів друку». Позитивний вплив на документопостачання вітчизняних видань до НБУВ справив Закон України «Про обов'язковий примірник», що набув чинності у квітні 1999 р. Згідно з ухваленим законом, Бібліотека набула права на отримання своєї частки ОП документів (друкованих та електронних), випуск яких здійснюється на території нашої держави. Саме завдяки системі ОП тепер у Бібліотеці забезпечується національна реєстрація видань, складаються універсальні бібліографічні джерела, призначені для інформаційного обслуговування суспільства, ведеться національна статистика друку, формується національний бібліотечний фонд, здійснюється міжнародний книгообмін, створюється національний архів друку, виконуються наукові дослідження, направлені на вдосконалення книжкової справи [4, с. 98].

Варто відзначити, що за цим джерелом фонд НБУВ збільшився на майже 300 тис. примірників. Так, з 1996 р. надходження обов'язкового примірника включно з архівним примірником (крім газет): книжкових видань, авторефератів, періодики, інших видів видань також істотно зросли (1996 р. – 31 750 прим., 1999 – 34 821, 2000-й – 37 594) порівняно з 1992 р., коли надійшло всього 28 010 примірників.

Значно активізувалися надходження авторефератів. Якщо у 1991 р. їх надійшло 4531 прим., то у 1996-му – 7032. Стрімко поповнювався і фонд дисертацій, загальна кількість яких за вказаний період становила понад 27 тис. прим., якщо у 1991 р. надійшло лише 632 прим., то у 2000-му – 3992 [10, с. 83, 86].

Загальновідомо, що важливим засобом наукової комунікації, доволі зручною трибуною для оприлюднення наукових ідей, теорій, результатів досліджень, проведення наукових дискусій, визначення рейтингів вчених є журнали. Статті в науковій періодиці за оперативністю випереджають інші види публікацій, і їх вважають актуальним та оперативним джерелом отримання інформації. А це для користувачів – найбільша цінність [8, с. 117, 118]. Тому протягом означеного періоду

спостерігається позитивна динаміка надходжень періодичних видань з джерела «Обов'язковий примірник видань України»: у 1991 р. – 2797 прим., у 1996-му – 4346, у 2000-му – 8891. Хоча водночас зменшуються надходження авторефератів з колишніх республік СРСР (у 1993 р. – 1353 прим., 1994-му – 644, 1995-му – 166). Особливо помітно впали показники надходжень науково-технічної, довідкової, енциклопедичної літератури. Стало складно отримувати з держав ближнього зарубіжжя безкоштовну малотиражну літературу (тези доповідей, матеріали конференцій, урядові документи) [2, с. 45].

Деякий час Центральний колектор наукових бібліотек (Росія, м. Москва) залишався одним з основних джерел надходження літератури від видавництв країн СНД, з якого ми систематично отримували наукові та популярні галузеві видання. Для відбору документів за цим джерелом використовувалися не лише тематичні плани, а й здійснювався ретельний аналіз інформаційно-документного потоку таких періодичних видань, як «Книжный бизнес», «Книжное обозрение», «Книготорговый бюллетень», каталогу «Книги в наличии и печати» тощо.

Важливість цього джерела для комплектування фондів НБУВ визначалася видовим складом документів (статистичні довідники, щорічники, збірники наукових праць, міжвузівські збірники, тези доповідей та ін.) за досить низькими цінами на друковану продукцію. Наша книгозбірня отримала з цього джерела значну кількість літератури з питань філософії, сучасних природничо-технічних проблем, економіки, мистецтвознавства тощо.

Проблеми з оперативним проходженням документів з ЦКНБ через митницю та обмеженість фінансування цього напрямку комплектування – головні причини скорочення надходжень. У 1996 р. отримання літератури з ЦКНБ ускладнилося особливостями проходження вантажу через Київську митницю, адже, згідно з митними правилами України, Бібліотека була зобов'язана при отриманні літератури з інших країн (якщо вона не безкоштовна) сплачувати високі податки, внаслідок чого ціна книги зростала вдвічі. Наша співпраця з ЦКНБ тривала до 1997 р. За 1991–1997 рр. до Бібліотеки надійшло 43 171 прим. документів.

Допоміжним джерелом комплектування фондів НБУВ літературою видавництв м. Києва та обласних книговидавничих організацій був столичний Бібліотечний колектор. Тут література замовлялася не лише за видавничими тематичними планами

випуску літератури, але й шляхом перегляду та відбору видань на полицях. Із цього джерела у 1992–1997 рр. до фондів Бібліотеки надійшло 9122 прим. документів, що становило менше одного відсотка від загальних надходжень. З 1993 р. надходження з Київського бібколектора істотно скорочуються до 1228 прим. документів (у 1992-му – 5982 прим.). Це зумовлювалося тим, що репертуар запропонованих документів не відповідав профілю комплектування НБУВ, а асортимент малотиражних відомчих галузевих документів виявився досить невеликим. Крім того, більшість із запропонованих видань можна було придбати через видавництва або книготорговельні організації за значно нижчими цінами. Означені обставини зумовили остаточне припинення співпраці з Київським бібколектором у 1998 р.

Для комплектування фонду Бібліотеки вкрай важливими були підтримка і розвиток системи міждержавного книгообміну, який залишався одним з найефективніших джерел поповнення фондів малотиражними відомчими документами країн СНД і Балтії. Із цього джерела упродовж 1991–2000 рр. надійшло понад 50 тис. прим. документів. Обмін документами ми здійснювали із науковими організаціями, серед яких: державні, наукові бібліотеки СНД і Балтії, а також бібліотеки різних систем, відомств України – всього майже сто установ.

Важливим складником міждержавного книгообміну став книгообмін періодичними науковими виданнями і монографіями у рамках Міжнародної асоціації академії наук (МААН), який здійснювався на основі рішень Ради МААН: «Про безвалютний обмін науковою друкованою продукцією» (№ 8 від 17.11.1993 р.), «Про розширення інформаційного обміну між академіями наук – членами МААН» (від 17.11.1995) та ін.

Угода про створення МААН підписана уповноваженими делегаціями національних академій наук 15 країн Європи і Азії на установчих зборах в Інституті теоретичної фізики АН України (Київ, 23 вересня 1993 р.). До Асоціації на правах повноправних членів увійшли академії наук усіх країн СНД, її президентом було обрано академіка НАН України Б. Є. Патона. У центрі уваги МААН перебували питання відновлення та поглиблення зв'язків між ученими країн СНД, збереження та розвитку наукового потенціалу і, насамперед, фундаментальної науки, інтеграції науки і освіти, підготовки наукових кадрів, створення умов для запитуваності наукових досягнень і

нарошування внеску науки в соціально-економічний розвиток держав – учасниць Співдружності. Серед першочергових завдань, вирішенням яких опікувалася МААН, варто виокремити організацію обміну інформаційними ресурсами. Це питання знайшло відображення у низці постанов Ради МААН [7, с. 51].

Для розв'язання поставлених завдань і координації діяльності створено Раду директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів МААН, відповідно до Постанови НАН України від 22.11.1995 р. № 300 «Про заходи Академії наук України з реалізації рішень Ради МААН», яка визначила стратегічні напрями діяльності в бібліотечно-інформаційній сфері академії наук країн Співдружності. Головою Ради було обрано академіка НАН України О. С. Онищенко, а базовою організацією визначено Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського.

Одним із основних напрямів діяльності Ради директорів був документообмін і НБУВ виступила лідером процесів міжбібліотечної взаємодії. За 1996–2000 рр. наша установа відправила бібліотекам – членам МААН 18 477 примірників, а отримала від них 4685. Найактивнішим партнером НБУВ став Російський гуманітарний науковий фонд, який, починаючи з 1999 р., передав Бібліотеці кілька тисяч томів наукових видань, опублікованих за його видавничою програмою.

Важливе значення для поповнення бібліотечних фондів у 1991–2000 рр. мало джерело «Дари і колекції», звідки до фондів НБУВ надійшло 216 845 прим. документів. Найбільше видань ми отримали від бібліотеки Адміністрації Президента України, Фонду «Відродження», Президії НАН України, Українського Дому, Міністерства інформації України. Це в основному книги, журнали, автореферати, карти, атласи, ноти. У 1991 р. Бібліотека сформувала колекцію релігійно-філософського видавництва «ІМКА-ПРЕС», яка репрезентувала твори філософської, історичної, теологічної тематики, художньої літератури та мистецтва (загалом 300 прим. документів). У 1999 р. було започатковано колекцію «Пушкінський проект», до якої передали 1000 прим. документів – монографій, художніх творів російських класиків, сучасних письменників, видань з гуманітарної тематики. У 1996 р. вдалося завершити опрацювання великої колекції Спілки композиторів України (понад 25 тис. прим. документів), яка включає нотні видання, грамплатівки, музикознавчі видання та художню літературу.

Не можна не відзначити колекційні зібрання окремих осіб, зокрема члена-кореспондента НАН України, мікробіолога М. М. Сиротініна (2037 прим.); професора Київського університету ім. Тараса Шевченка, історика М. С. Воліна (123 прим.); академіка Ю. С. Ліпатова (1819 прим.); українського мовознавця, педагога, академіка АН УРСР І. К. Білодіда (2502 прим.) та ін. У особистих колекціях представлені документи, які мають велике значення для дослідження розвитку науки, історії, культури, освіти: пам'ятки писемності, прижиттєві видання авторів.

Завдяки джерелу «Купівля» відділ комплектування забезпечував основний фонд та читальні зали Бібліотеки необхідною кількістю найбільш цінних документів України, країн СНД та Балтії для оперативного обслуговування користувачів заповнення лакун поточного комплектування.

Необхідні документи, як правило, закуповувалися у книгарнях, книготорговельних комерційних структурах та безпосередньо у видавництвах. У роботі з комерційними структурами виникали певні труднощі через відсутність інформації про видання, які готувалися до друку, невиконання деякими з постачальників взятих на себе зобов'язань. Загалом за джерелом «Купівля» протягом означеного періоду надійшло 44 910 прим. вітчизняних видань та літератури ближнього зарубіжжя.

Оскільки деякі приватні підприємства друкували свої видання за кордоном, НБУВ не завжди отримувала їх обов'язковий примірник. Тому купівля залишалася чи не єдиним гарантом (крім документообміну) отримання перших примірників таких видань. Досить часто Бібліотека співпрацювала з книготорговельними фірмами на взаємовигідних умовах, адже вони пропонували широкий асортимент видань Росії і України за помірними цінами, а також мали змогу постачати літературу в борг та ще й самостійно здійснювати доставку замовлених видань.

Передплата періодики для поповнення фондів Бібліотеки проводилася за щорічними каталогами періодичних видань України, Росії, країн СНД. Для цього постійно здійснювався моніторинг журналів і газет, виявлялися нові видання, визначалася потреба в них та шляхи їх отримання. Організація підготовки замовлення на періодичні видання, починаючи з 1998 р., здійснювалася повністю у комп'ютерному режимі, що значно підвищило оперативність і ефективність роботи з опрацювання даних, направлення та підготовки документації, отримання зведеної статистичної

інформації. За цей період через «Передплату» до Бібліотеки надійшло 162 231 прим. документів. Найбільшу кількість літератури наша установа отримала у 1997 р. – 22 020 прим. документів, а у 2000-му – 27 724. У 1996 р. вперше було передплачено періодичні видання з додатками на електронних носіях (дискетах, CD-ROM).

Усі фахівці одноставні в думці, що період останнього десятиліття ХХ ст. виявився вкрай складним для комплектування фондів НБУВ, особливо зарубіжною літературою [5, 6], адже далися взнаки суспільно-політичні події, перехід на нові економічні відносини і пов'язана з цим реорганізація всієї системи фінансування, зміна правил проведення міжнародного книгообміну тощо [3, с. 98].

Впали показники надходжень періодики і за таким джерелом комплектування, як міжнародний книгообмін (МКО), хоча його питома вага у 90-х рр. становила 48–63 % загальної кількості одержаної зарубіжної літератури, незважаючи на значне скорочення кількісного складу партнерів (у 1990 р. – 1776 установ у 71 країні; у 1999-му – 1243 установи у 70 країнах). Аналізуючи роль і значення МКО у різні історичні періоди, можна констатувати, що НБУВ своєю практичною діяльністю завоювала міжнародне визнання [6, с. 26–27].

За умов, що склалися, істотно загострилися проблеми уточнення та удосконалення критеріїв і методів відбору літератури для бібліотек мережі АН України. Хоча накопичений досвід інформаційної підтримки комплектування зарубіжними періодичними виданнями (вивчення попиту, виявлення інформаційних видань тощо) дещо знизили гостроту питання, заявила про себе стійка тенденція до зменшення загальних надходжень зарубіжної літератури (у т. ч. журналів, таблиця).

Динаміка надходження зарубіжної літератури (1990–1999)

Рік	Валютна передплата (у т. ч. журналів)	Міжнародний книгообмін (у т. ч. журналів)
1990	21 637 (16 693)	39 480 (27 102)
1992	11 106 (9 090)	32 939 (23 026)
1995	13 134 (12 571)	24 525 (21 022)
1997	1 968 (1 968)	21 577 (15 067)
1999	180 (180)	18 258 (14 929)

У 1990–1991 рр. особливо помітним був спад надходжень літератури за рахунок валютних асигнувань через Всесоюзне об'єднання «Міжнародна книга». Незважаючи на те, що виділена ЦНБ сума асигнувань (435 тис. інв. крб.) на 1990 р. залишалася на рівні 1989-го, рахунки на більшість журналів «Міжнародна книга» не сплатила, мотивуючи свої

дії відсутністю валюти у Зовнішньому економічному банку СРСР. Саме через це агенція не оплатила передплату журналів і на 1991 р. [6, с. 27].

З 1994 р. Бібліотека налагоджує співробітництво у справі закупівлі іноземної літератури з Інформаційним відділенням компанії EBSCO (Нідерланди). Однак, у 1995 р. Державний комітет України з питань науки та технологій сплатив EBSCO лише чверть суми за передплату журналів, що спричинило значне зменшення надходжень.

Досягнення, існуючі проблеми вітчизняного та іноземного комплектування всебічно обговорювалися на Міжнародній конференції «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки», що пройшла у Києві 8–10 жовтня 1996 р. Фахівці НБУВ взяли активну участь у цьому зібранні. Вони виступили з доповідями про стан і перспективи організації вітчизняного комплектування, торкнулися питань нормативного регулювання безоплатного обов'язкового примірника, комплектування шляхом валютної передплати та активізації міжнародного книгообміну тощо.

Отже, упродовж 1991–2000 рр. з усіх джерел комплектування фонди НБУВ поповнилися на 1 млн 628 тис. прим. і загальний обсяг фонду Бібліотеки на 01.01.2001 р. становив 13 млн 284 тис. прим. документів. Згідно зі статистичними звітами, складеними за даними Генеральної книги сумарного обліку Ч. III («Рух фонду»), за цей період обсяги надходжень документів, залежно від джерела комплектування, коливалися від одного до тридцяти відсотків від загальних надходжень.

Незважаючи на складні умови, Бібліотека у цей історичний період розвитку нашої держави все-таки зберегла провідне місце у вітчизняному і міжнародному інформаційному середовищі, вона активно залучається до вирішення актуальних проблем, пов'язаних з задоволенням інформаційних потреб сучасних користувачів, забезпеченням інноваційного розвитку суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Вергунов В. Комплектування фондів ДНСГБ УААН: стан і перспективи. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 5. С. 32–37.
2. Воскобойнікова-Гузєва О. *Наукові видання у фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2004. 179 с.
3. Красій Р., Малолетова Н., Полякова О. Комплектування бібліотек НАН України зарубіжними періодичними виданнями в сучасних умовах. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2011. Вип. 29. С. 96–107.
4. Лобода В. Обов'язковий примірник видань наукових установ Національної академії наук України як джерело комплектування Національної бібліотеки України імені В. І. Вер-

надського : аналіз надходження за 2008–2011 рр. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 37. С. 98–112.

5. Малолетова Н. І., Красій Р. Л. *Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918–2008. Започаткування. Становлення. Розвиток*. Київ, 2009. 144 с.

6. Малолетова Н., Полякова О. Централізоване комплектування зарубіжними періодичними виданнями бібліотек мережі НАН України: історичний огляд. *Бібліотечний вісник*. 2012. № 6. С. 20–30.

7. Онищенко О., Солоіденко Г. Раді директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів МААН – 20 років. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 5. С. 51–56.

8. Полякова О., Клочок Т., Білько Є. Аналіз комплектування періодичними виданнями фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2013. Вип. 38. С. 116–130.

9. Соляник А. А. *Система документопостачання бібліотечних фондів : закономірності розвитку*. Харків, 2005. 230 с.

10. Стрішенець Н., Клочок Т., Білько Є., Лобода В. Вивчення повноти комплектування обов'язковим примірником Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2011. Вип. 29. С. 81–95.

References

1. Verhunov, V. (2006). Komplektuvannia fondiv DNSHB UAAN: stan i perspektivy [Acquisition of the State scientific agriculture library funds: condition and prospects]. *Bibliotchnyi visnyk*, 5, 32-37. [In Ukrainian].

2. Voskoboinikova-Huzieva, O. (2004). *Naukovi vydannia u fondi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Scientific publications in the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].

3. Krasii, R., Malolietova, N., Poliakova, O. (2011). Komplektuvannia bibliotek NAN Ukrainy zarubizhnymy periodychnymy vydanniamy v suchasnykh umovakh [The acquisition for libraries by the National Academy of Sciences of Ukraine by foreign periodicals in modern conditions]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Is. 29), (pp. 96-107). Kyiv. [In Ukrainian].

4. Loboda, V. (2013). Oboviazkovyi prymirnyk vydan naukovykh ustanov Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy yak

dzherelo kompletuvannia Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: analiz nadkhozhdennia za 2008-2011 rr. [Obligatory copy of scientific publications of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine as a source acquisition of the V. Vernadsky National Library of Ukraine: analysis of income in 2008-2011]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Is. 37), (pp. 98-112). Kyiv. [In Ukrainian].

5. Malolietova, N. I., Krasii, R. L. (2009). *Mizhnarodnyi knyhoobmin Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho. 1918-2008. Zapochatкування. Stanovlennia. Rozvytok* [International book exchange of the V. Vernadsky National Library of Ukraine. 1918–2008. Establishment. Becoming. Development]. Kyiv. [In Ukrainian].

6. Malolietova, N., Poliakova, O. (2012). Tsentralizovane kompletuvannia zarubizhnymy periodychnymy vydanniamy bibliotek merezhi NAN Ukrainy: istorychnyi ohliad [Historical review on NAS of Ukraine libraries centralized completing with foreign periodicals]. *Bibliotchnyi visnyk*, 6, 20-30. [In Ukrainian].

7. Onyshchenko, O., Soloidenko, H. (2013). Radi dyrektoriv naukovykh bibliotek ta informatsiinykh tsestriv akademii nauk – chleniv MAAN – 20 rokiv [Board of directors of scientific libraries and information centers of academies of sciences, members of IAAS – 20-year anniversary]. *Bibliotchnyi visnyk*, 5, 51-56. [In Ukrainian].

8. Poliakova, O., Klochok, T., Bilko, Ye. (2013). Analiz kompletuvannia periodychnymy vydanniamy fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Analysis of the acquisition by periodicals of the fonds of the V. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Is. 38), (pp. 116-130). Kyiv. [In Ukrainian].

9. Solianyk, A. A. (2005). *Systema dokumentopostachannia biblioteknykh fondiv: zakonmirnosti rozvytku* [Documentation System of Library Fonds: conformities to law of development]. Kyiv. [In Ukrainian].

10. Strishnets, N., Klochok, T., Bilko, Ye., Loboda, V. (2011). Vyvchennia povnoty kompletuvannia oboviazkovym prymirnykom Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [Study of the real acquisition by obligatory copy of the V. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho* (Is. 29), (pp. 81-95). Kyiv. [In Ukrainian].

FEATURES OF ACQUISITION OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN 1991-2000

Larysa Pestretsova,

head of Department, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Iryna Shulha,

junior researcher, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Tetiana Klochok,

head of the Sector, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

The features of acquisition of library collection of Vernadsky National Library of Ukraine in 1991-2000 open up in the article, conditioned socio-political transformations in a country, by the changes of Library status and deepening of its functions, absence of the stable financing and search of alternative acquisition sources.

K e y w o r d s: Vernadsky National Library of Ukraine, acquisition system of library, acquisition's sources, formation of library collection.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
E-mail: lara_obmin@i.ua

Стаття надійшла до редакції 4.10.2018 р.

УДК 017.09

Антоніна Головащук,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3

E-mail: antonina41@ukr.net

Каталоги

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дивлячись у майбутнє, шануємо минуле

У статті йдеться про систему каталогів, картотек Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, особливості функціонування традиційних та електронних інформаційно-пошукових систем. Проаналізовано ведення головних каталогів бібліотеки: алфавітного, систематичного, електронного, розкрито їх значення у сучасній роботі бібліотеки.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, інформаційно-пошукові системи, картковий каталог, електронний каталог, довідково-інформаційне забезпечення бібліотеки.

Істотні перетворення, які нині відбуваються у суспільстві, а саме: глобалізація соціального середовища, ринкові перетворення, інформатизація суттєво змінюють обриси бібліотек, кардинально впливають на їх діяльність.

Так, глобалізація змусила бібліотеки об'єднувати зусилля щодо створення та використання інформаційних ресурсів і баз даних з метою сприяння демократичним процесам у суспільстві, забезпечення необмеженого доступу до інформації. Ринкові перетворення призвели до скорочення державного фінансування бібліотек, що породило пошук шляхів їх пристосування до інших умов існування. Інформатизація стимулює запровадження нових технологій, нових елементів, спрямованих на збирання інформації на різних носіях, котрі покращують орієнтацію в інформаційному просторі, підвищують ефективність праці бібліотечарів і підносять рівень обслуговування читачів. Сьогодні інформація – один з основних економічних ресурсів. Вона існує як у традиційній, друкованій, так і в електронній формі. Одним із основних завдань інформаційного обслуговування різних виробничих галузей є задоволення потреб публічного, у т. ч. віддаленого, доступу користувачів до бібліотечних ресурсів. Зрозуміло, що від цього суттєво змінюються роль і функції такої соціальної інституції, як бібліотека – основного зберігача і розповсюджувача інформації. Вона стрімко трансформується зі сховища документних знань в осередок глобальних інформаційних та наукових комунікацій.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) не стоїть осторонь цих

змін, адже сьогодні вона є головним науково-інформаційним центром забезпечення суспільного розвитку у сфері наповнення соціальних комунікацій якісними, необхідними для динамічного поступу нашої країни інформаційними ресурсами.

Мета статті – визначити роль каталогів НБУВ у забезпеченні користувачам доступу до інформаційних ресурсів, привернути увагу бібліотечних працівників до проблем функціонування довідково-інформаційних апаратів, вирішення яких сприятиме піднесенню якості і результативності інформаційного сервісу.

Задоволення бібліотекою інформаційних потреб соціуму великою мірою залежить від того, як організована робота із забезпечення доступу до змісту своїх фондів. Бібліотечний фонд – це не тільки упорядковане зібрання документів, представлений у документах продукт інтелектуальної праці людства, а й організація та обробка цих документів. Це завдання надзвичайно складне і вирішується воно каталогізаторами-професіоналами. Більш ефективно використовувати бібліотечні фонди та інформаційні ресурси допомагають читачам створені каталоги і бази даних. Саме завдяки їм уможлиблюється широкий доступ до наукових знань, поліпшується їх суспільне використання.

За 100 років свого існування НБУВ вдалося сформувати фонди, обсяги яких набагато перевищують можливості користувачів до їх сприйняття. Саме тому визначальною умовою її ефективного сьогодні функціонування є чітка структуризація накопиченого інформаційного ресурсу і забезпечення його прозорості.

Бібліотека прагне надавати інформацію як про всю сукупність документів, так і про наявні одиничні носії інформації. При цьому бібліотечні фонди опрацьовуються таким чином, щоб вимоги користувачів щодо оперативного отримання вичерпної інформації про документи збігалися з можливостями установи надавати таку інформацію. Здійснити це можливо лише за умов належної організації та ефективного використання бібліотечних каталогів [14, с. 7]. Вкрай важливим є розвиток каталогізації, переведення її технологій на сучасну інформаційну основу, оскільки як суб'єкт документних комунікацій вона значною мірою впливає на виконання бібліотекою однієї з провідних функцій – інформаційної. Закономірно, що бібліографічна характеристика документів, представлених у фондах книгозбірні, відбувається за допомогою бібліотечних каталогів, оскільки саме вони ідентифікують документи, широко розкриваючи їхній зміст.

Існують різні визначення поняття «бібліотечний каталог». Згідно ДСТУ 7448 : 2013, бібліотечний каталог – упорядкована сукупність каталогових бібліографічних записів про документи, що є у фондах однієї бібліотеки, її частини чи кількох бібліотек, яка розкриває склад бібліотечних фондів за формальними ознаками документів (автором, назвою, місцем видання) та/чи їхнім змістом (за галузями знання або предметами) [5, с. 17].

Заслуговують на увагу й інші дефініції: бібліотечний каталог – це показник наявних у бібліотеці творів друку, який розкриває склад та зміст фонду і сприяє його кращому використанню [11, с. 22]. Бібліотечний каталог – це перелік творів та інших документів, наявних у фонді бібліотеки або групи бібліотек, складений у певному порядку [6, с. 4].

Бібліотечні каталоги є відкритою системою. Логіка процесів, які в ній відбуваються, потребує поетапного аналізу елементів в усіх проявах: друкованих каталогів, системи карткових каталогів, електронних баз даних, онлайн-каталогів для розумного вирішення завдань, які стоять перед нами сьогодні [15, с. 36].

Питання ефективного функціонування системи каталогів є життєво необхідним для НБУВ. Ні обмін інформацією між бібліотеками, ні пошук у власних базах даних, ні належна діяльність бібліотеки загалом неможливі без чітко організованих каталогів. Проблеми каталогізації завжди перебували у полі зору фахівців як в нашій країні, так і за кордоном. Фундаментальні дослідження у галузі

каталогізації здійснили у свій час такі вчені, як: французький книгознавець і бібліограф Габріель Ноде (перша половина XVII ст.). У своїй книзі «Поради для улаштування бібліотеки» він обґрунтував необхідність функціонування двох каталогів – алфавітного та систематичного [2, 3, 6, 11]; професор хімії Московського університету, доктор медицини Ф. Ф. Рейсс (1778–1852) склав для бібліотеки Московського університету алфавітний і систематичний каталоги, а також окремі каталоги дисертацій, програм, географічних карт [3, 6]; бібліотекар і архітектор Імператорської Публічної бібліотеки В. І. Соболюшков (1813–1872) у своєму підручнику з бібліотекознавства «Об устройстве общественных библиотек и составлении их каталогов» досить докладно описав організацію каталогів [3, 11]. Автор загальновідомих алфавітних таблиць, виданих у 1876 р., які і сьогодні не втратили своєї практичної цінності, американський бібліотекар, бібліотекознавець Чарльз Кеттер (1837–1903) розглядав каталогізацію як мистецтво, якому необхідні лише принципи та логічні процеси. З українських дослідників слід назвати науковців Харківської державної академії культури Е. Т. Карачинську, В. К. Удалову, В. В. Сєдих. Їх ґрунтовні праці стали значним внеском у розвиток вітчизняного каталогознавства [2, 3, 6]. Велику увагу функціонуванню бібліотечних каталогів приділяють і співробітники НБУВ. Це, зокрема: М. Я. Каганова, О. П. Дараган, І. А. Зарічняк та ін.

Бібліотекознавці у більшості своїй розглядають каталоги як один з найважливіших засобів пропаганди книг, як єдину збалансовану систему, кожна частина якої – той чи інший вид каталогу – покликана задовольняти певні запити читачів. Особливого значення при цьому набуває взаємозв'язок каталогів, узгодження їх між собою.

Система каталогів забезпечує весь спектр діяльності бібліотеки: комплектування, наукового опрацювання, зберігання й ефективного використання фондів, бібліографічної, методичної та науково-дослідної діяльності. Важко, скажімо, правильно вести формування фондів бібліотеки, не аналізуючи їх склад та зміст.

Жодна сучасна бібліотека не може обмежитися будь-яким одним каталогом, адже читачі звертаються з різними запитамі. Їх може інтересувати література з конкретної теми чи галузі знання, твір певного автора або колективу авторів (установи або організації), спеціальні носії інформації (карти, ноти, стандарти тощо). На всі ці питання один каталог не може дати вичерпної відповіді.

У НБУВ сформовано таку систему каталогів, кожна ланка якої розкриває фонд бібліотеки у визначеному аспекті, і водночас, усі ланки цієї системи тісно взаємопов'язані. Розгалужена система каталогів і картотек покликана якомога повніше розкрити унікальний фонд нашої бібліотеки.

Провідне місце в системі довідково-пошукового апарату НБУВ посідає алфавітний каталог, адже «розкриття бібліотечного фонду за авторським складом є дуже важливим, оскільки дає можливість негайно і повністю задовольняти запити читачів на твори певних авторів [11, с. 77]. Основне завдання цього каталогу, як зазначається в інструктивно-методичних матеріалах, найповніше відображати дані про документні ресурси: авторів, укладачів, перекладачів, авторів вступних статей, колективних авторів, персоналії та ін. Це дає змогу здійснювати необмежений інформаційно-науковий та дослідницький пошук.

Читацькі алфавітні каталоги НБУВ – основне джерело інформації. Для розширення послідовності пошуку та максимально повного відображення відомостей про видання подаються додаткові описи на прізвища, персоналії, укладачів, заклади та організації. Особливо великої уваги, кваліфікованого підходу потребують питання опису та відображення у каталозі енциклопедичної літератури.

Велику цінність алфавітного каталогу становлять описи книг, надрукованих латинським шрифтом (вони представлені майже на 30 мовах світу). Тут є інформація про збірники наукових праць, колективні монографії, індивідуальні твори іноземних авторів, про матеріали зарубіжних установ, міжнародних організацій; описано видання німецькою, англійською, французькою та іншими мовами. Система алфавітних каталогів НБУВ найповніша, вона має унікальні довідково-інформаційні пошукові можливості. Жодна бібліотека чи якась інша інституція нашої країни не мають такого повного і фундаментального довідково-інформаційного апарата.

Важливе місце у системі довідково-інформаційного пошуку по галузях знання відведено систематичному каталогу. «Систематизація інформації передбачає оброблення інформації з метою приведення її до певного виду та, таким чином, інтерпретацію інформації, що дає змогу систематизатору відповідним чином відреагувати на отриману інформацію. В результаті оброблення інформація розташовується в певному порядку і набуває завершеної форми, наповнюючись конкретним змістом і значенням» [10, с. 5].

Про велике значення систематичного каталогу ще у 1918 р. писав видатний український бібліограф, книгознавець С. Г. Кондра (1880–1938): «Систематичний каталог повинен давати детальні вказівки про те, що є в бібліотеці з кожної галузі науки і мистецтва, по кожному окремому питанню. Проблеми системи бібліотечно-бібліографічної класифікації непрості і мають довгу історію. Необхідно зазначити, що така система повинна відповідати класифікації наук та цілком задовольняти вимоги довідково-інформаційного пошуку. Вона має бути не тільки універсальною, але й детально розробленою за всіма напрямками знань. Водночас має бути логічною, послідовною, зрозумілою» [9, с. 623].

Таке глибоке розуміння вченими систематичного каталогу стало надійним орієнтиром у роботі фахівців НБУВ. Каталог слугує базою для довідково-бібліографічної роботи бібліотеки, для систематизації книг.

За умов, коли в економічному, політичному та соціальному житті країни як і в галузі науки відбуваються швидкі, часом кардинальні, зміни, таблиці бібліотечно-бібліографічної класифікації (далі – ББК), видані у попередні роки, вже недосконалі, застарілі. Сьогодні бібліотека не має ні доповнень, ні виправлень до них. Динамічний розвиток нових галузей науки породжує нову термінологію, яку потрібно не тільки знати, але й знайти їй відповідне місце в каталозі. І цей процес настільки стрімкий, що самі таблиці вимагають постійного удосконалення. Тому постає необхідність безперервного відновлення та реорганізації основного понятійного ряду таблиць і каталогу, що неможливо зробити без наукового підходу і належного аналізу. Постійна робота з каталогами, опрацювання читацьких запитів, виконання довідок вказують на те, що потрібно не тільки поліпшувати, а й радикально реформувати розділи систематичного каталогу. Основою невідповідності таблиць ББК реаліям часу є істотні відмінності між прийнятими у світі класифікаційними схемами і правилами групування матеріалів.

Зі збільшенням останнім часом видань українською мовою та негараздами з сучасною українською галузевою науковою термінологією постало питання про розроблення в Україні власної класифікаційної системи (зокрема в НБУВ). У результаті невтомної роботи науковців відділу комплексного опрацювання документів на основі робочих таблиць класифікації бібліотеки (повний варіант таблиць ББК для наукових бібліотек був базисним

підґрунтям) та низки ухвалених методичних рішень, що відображали досвід багаторічної роботи, було розпочато створення Рубрикатора НБУВ (далі – РНБУ). РНБУ – це робочі таблиці бібліотечної класифікації, укладені з урахуванням особливостей структури фондів НБУВ шляхом доопрацювання видань таблиць ББК з дотриманням методики систематизації. Він є ієрархічною класифікаційною інформаційно-пошуковою мовою, призначеною для систематизації документів, а також розвинутим лінгвістичним засобом, який забезпечує якість багатоаспектного пошуку інформації в електронному каталозі бібліотеки.

Рішення про створення Рубрикатора НБУВ було ухвалене у 1994 р. на розширеному засіданні Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, на якому розглядався комплекс проблем, пов'язаних зі створенням єдиної інформаційно-бібліотечної системи України, зокрема адаптацією таблиць бібліотечно-бібліографічної класифікації до рівня сучасного наукового знання, а також створення єдиної інформаційної мови автоматизованої інформаційно-пошукової системи України.

З 1993 р. розпочато модернізацію робочих таблиць класифікації НБУВ, з 1996-го їх використовують в електронному каталозі бібліотеки як інформаційно-пошукову мову, що отримала назву «Рубрикатор НБУВ». У 2004 р. побачив світ перший випуск паперової версії Рубрикатора НБУВ – допоміжні таблиці «Таблиці територіальних типових поділів».

На сьогодні надруковано такі розділи та підрозділи РНБУ:

- розділ «К Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування» (2005 р.)
- підрозділ «М1 Технологія деревини» (2006 р.)
- підрозділ «М2/7 Виробництва легкої промисловості» (2007 р.)
- підрозділ «М8 Поліграфічне виробництво» (2008 р.)
- підрозділ «М9 Фотокінотехніка» (2009 р.)
- розділ «Ж Техніка і технічні науки в цілому» та розділ «Н Будівництво» (2010 р.)
- розділ «381 Кібернетика. 397 Інформаційна та обчислювальна техніка» (2011 р.)
- розділ «И Гірнична справа» (2012 р.)
- підрозділ «396 Автоматика і телемеханіка» (2013 р.)
- підрозділ «П8 Ветеринарна медицина» (2015 р.)
- підрозділ «Л8/9 Харчові виробництва» (2016 р.)
- підрозділ «У052 Облік. Аудит» (2017 р.)

У 2007 р. була опублікована «Таблиця етнічних типових поділів», яка представлена для уніфікованої

організації у систематичних каталогах матеріалу за етнічною ознакою, а у 2013-му – «Таблиця мовних типових поділів», призначена для розкриття мовного аспекту змісту документів з метою забезпечення тематичного пошуку за мовними ознаками. Варто відзначити ґрунтовне наукове дослідження «Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант», яке бібліотечні фахівці отримали у 2016 р. Ця фундаментальна робота призначена для систематизації документів з усього спектра природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук [4, с. 16–18].

Робота над Рубрикатором НБУВ поступово трансформувалася у комплексне дослідження, яке охоплює робочі процеси ведення Генерального систематичного каталогу бібліотеки (аналіз структури, редагування розділів і підрозділів каталогу на базі повного варіанта таблиць ББК для наукових бібліотек з урахуванням спеціальних типових поділів і планів розташування, вдосконалення їх змісту і структури, укладання повного переліку рубрик розділу тощо), а також процеси, безпосередньо пов'язані з підготовкою випусків Рубрикатора НБУВ до публікації (підготовка систематичної, алфавітної та довідкової частин, вступів до кожної частини, отримання рецензій, консультацій, рекомендацій, пропозицій, зауважень науковців і фахівців певної галузі науки (техніки), мовознавців, бібліографів, робота над укладеним текстом з урахуванням висловлених рекомендацій та зауважень тощо).

З огляду на стрімкі зміни у політичному, економічному, соціальному житті країни, НБУВ активно долучається до створення віртуальних бібліотек, до оновлення своїх традиційних методів систематичної організації знань і інформації.

1994 р. став для бібліотеки роком упровадження комп'ютерних технологій, створення електронного каталогу (далі – ЕК). Нині він є важливим складником системи каталогів бібліотеки, одним з основних довідково-інформаційних апаратів, які слугують розкриттю змісту фонду. ЕК може згодом замінити систему карткових каталогів, адже вже сама його назва відтворює одночасно і форму (нарівні з друкованими, картковими), і суть (не групуючи записи всередині за певною ознакою, він уможливує здійснення пошуку за усіма типами запитів, поєднує пошукові можливості алфавітного та систематичного, а за необхідності і будь-якого іншого спеціального каталогу). На сьогодні електронні каталоги бібліотеки містять бібліографічні записи книг, статей, повнотекстових документів, інтернет-ресурсів.

Пошук інформації в електронному каталозі НБУВ здійснюється за такими елементами: автор, колективний автор, заголовок, відомості щодо заголовку, видавництво, місце видання, тема, рубрика, ключові слова, дата (місяць–рік), вид обліку, індекс ББК або УДК, номер електронного запису.

Електронна модель інформації дає змогу зберігати її більш безпечно і компактно та поширювати значно ефективніше і масштабніше. Формування документів, різноманітних колекцій в електронному вигляді дає можливість обмінюватися інформацією як у межах окремого регіону, окремої країни, так і на міжнародних теренах.

Виходить на новий рівень інтеграція міжбібліотечної взаємодії та зв'язків бібліотеки з іншими суб'єктами інформаційної сфери. Мета такого співробітництва – створення корпоративних бібліотечних систем, організація корпоративної каталогізації першоджерел та систем розподілених ресурсів з онлайн-доступом.

Сьогодні користувачі звертаються до інтегрованих бібліотечно-інформаційних систем, які мають більш розширений перелік пошукових можливостей порівняно з електронним каталогом. Відомо, що інтегровані бібліотечно-інформаційні системи забезпечують широкий доступ до бібліотечно-інформаційних ресурсів, підвищують оперативність та повноту бібліотечного обслуговування. Прикладом таких систем є, сформовані НБУВ, загальнодержавні ресурси: електронна бібліотека наукових публікацій «Наукова періодика України» та реферативна база даних «Україніка наукова». За останні роки, відповідно до сучасних вимог бібліотечних каталогів нового покоління, істотно удосконалено пошуковий інтерфейс інформаційного ресурсу «Наукова періодика України». У 2016 р. розпочав свою роботу корпоративний проект «Наука України: доступ до знань», мета якого – популяризація, підвищення рейтингу та доступності електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України за рахунок використання сучасних бібліотечних та веб-технологій.

Нині одними із першочергових завдань нашої бібліотеки є розвиток веб-каталогізації, використання бібліотечних класифікацій як системи організації доступу до знань в електронному середовищі.

Отже, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського стала універсальним інформаційним центром, де можна вільно отримати інформацію на різних носіях, скористатися різними інформаційними ресурсами.

Варто зазначити, що до 2017 р. традиційні і електронні каталоги НБУВ велися паралельно, але з минулого року ухвалено рішення про припинення обслуговування традиційних каталогів. Звичайно, це не означає, що йдеться про знищення основних складових цієї системи, оскільки є ще багато питань стосовно ретроконверсії карткових каталогів.

Постійно удосконалюючи бібліотечний сервіс, необхідно мати на увазі можливі ускладнення під час взаємодії з користувачами. Тому варто продовжувати поєднувати застосування паперових та електронних довідково-інформаційних систем, адже саме оптимальне використання усіх видів каталогів, дасть змогу бібліотеці розвиватись і бути носієм значущої інформації.

Сучасний бібліотечний світ з ентузіазмом підтримує розвиток централізованої каталогізації. Звісно, що запровадження в повсякденну роботу сучасних комп'ютерних технологій, забезпечення необмеженого доступу до бібліотечно-бібліографічних ресурсів світової спільноти, розширення сегмента інформаційних послуг є вкрай необхідним. Але це ніяк не суперечить існуванню карткових каталогів, бо без минулого не буває майбутнього.

Підвищення оперативності каталогізації, урізноманітнення шляхів її здійснення, а саме: розвиток системи авторитетних файлів, прискорення ретроконверсії, розроблення каталожних інформаційно-пошукових мов, орієнтованих на електронні каталоги, лише підвищуватиме ефективність, повноту задоволення запитів користувачів.

Список бібліографічних посилань

1. *Бібліотеки і бібліотекарі в процесі змін* : розроблено робочою групою «Спільний професійний портрет» Федерально-го об'єднання нім. бібл. союзів під керівництвом УтеКраус-Лейхерт. Київ : Юніверс, 2002. 56 с.
2. *Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи* / Харків. держ. акад. культури ; авт.-уклад. : В. В. Седих [та ін.] ; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко. Харків, 2003. 193 с.
3. Воронько К. Л. *Организация библиотечных фондов и каталогов*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Книга, 1981. 328 с.
4. Добко Т. Впровадження УДК і ББК бібліотеками України: історичні паралелі і реалії сьогодення. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 2. С. 10–24.
5. ДСТУ 7448:2013. *Бібліотечно-інформаційна діяльність*. Терміни та визначення понять : офіц. вид. – Чинний від 2014-07-01. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. III, 41 с. (Національний стандарт України ; Інформація та документація).
6. Карачинська Е. Т. *Бібліотечні каталоги* / Е. Т. Карачинська, В. К. Удалова. Харків : Основа, 1992. 160 с.
7. *Карткові каталоги в системі науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*.

ського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : Г. А. Кузьменко, Т. П. Медвідь ; відп. ред. Т. В. Добко. Київ, 2015. 47 с.

8. *Каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : довідник* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; уклад. : Ю. Л. Фіх, Т. В. Добко, наук. ред. Т. П. Павлуша ; відп. ред. Т. В. Добко. Київ, 2017. 72с.

9. Кондра С. Загальні принципи технічної організації бібліотек. *Книгар : часопис українського письменства*. 1918. № 7. С. 622–631.

10. Сербін О. Систематичність та систематизаційність організації інформації – основні принципи відображення наукового знання в межах каталогу сучасної бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2012. № 2. С. 3–10.

11. Сокальський О. С. *Бібліотечні фонди і каталоги* / О. С. Сокальський, С. П. Тамм, В. М. Туров. Київ : Вища школа, 1971. 363 с.

12. Сукиасян Э. Р. «Темный» этап в истории организации знаний в библиотеках. *Научные и технические библиотеки*. 2011. № 10. С. 35–41.

13. Сукиасян Э. Р. *Бібліотечные каталоги*. Москва : Профиздат, 2003. 192 с.

14. *Традиційні каталоги наукових бібліотек освітньої галузі : орг., ведення й ред.* / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка ; уклад. : І. Г. Лобановська [та ін.] ; заг. ред. І. Г. Лобановська. Київ, 2006. 167 с.

15. Шкаріна В. Історія розвитку бібліотечних каталогів. *Вісник книжкової палати*. 2005. № 6. С. 34–36.

References

1. Kraus-Leikhert, U. (2002). *Biblioteki i bibliotekari v protsesi zmin* [The libraries and librarians in the process of change]. Kyiv: Yunivers. [In Ukrainian].

2. Siedykh, V. V. (2003). *Bibliotichni katalogy yak informatsiino-poshukovi systemy* [The library's catalogs as informative search systems]. Kharkiv. [In Ukrainian].

3. Voronko, K. L. (1981). *Orhanyzatsiia biblioteknykh fondov i katalogov* [Organization of library collections and catalogs]. Moscow: Kniga. [In Russian].

4. Dobko, T. (2018). Vprovadzhenia UDK i BBK bibliotekamy Ukrainy: istorichni paraleli i realii sohodennia [The introduction of UDC and LBC by libraries of Ukraine: historical

parallels and modern realities]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 10–24. [In Ukrainian].

5. (2014). DSTU 7448:2013. *Bibliotekno-informatsiina dialnist. Terminy ta vyznachennia poniat: ofitsy vyd.* [The library's and informational activities. Terms and definition of concepts: official publication]. Kyiv. [In Ukrainian].

6. Karachynska, E. T., Udalova, V. K. (1992). *Bibliotekni katalogy* [Library's catalogs]. Kharkiv: Osnova. [In Ukrainian].

7. Kuzmenko, H. A., Medvid, T. P. (Eds.). (2015). *Kartkovi katalogy v systemi naukovo-informatsiinykh resursiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Card catalogs in the system of scientific and information resources of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].

8. Fikh, Yu. L., Dobko, T. V. (Eds.). (2017). *Katalogy Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: dovidnyk* [Catalogs of the Vernadsky National Library of Ukraine: reference book]. Kyiv. [In Ukrainian].

9. Kondra, S. (1918). *Zahalni pryntsyipy tekhnichnoi orhanizatsii bibliotek* [General principles of technical organization of libraries]. *Knyhar: chasopys ukrainskoho pysmenstva*, 7, 622–631. [In Ukrainian].

10. Serbin, O. (2012). Systematichnist ta systematyzatsiynist orhanizatsii informatsii – osnovni pryntsyipy vidobrazhennia naukovooho znannia v mezhakh katalogu suchasnoi biblioteky [The basic principles of reflection of scientific knowledge within the framework of the catalog of modern library are systematization and systematic]. *Biblioteknyi visnyk*, 2, 3–10. [In Ukrainian].

11. Sokalskyi, O. S. Tamm, Ye. P. Turon, V. M. (1971). *Bibliotekni fondy i katalogy* [The collections and catalogs of the library]. Kyiv: Vyscha shkola. [In Ukrainian].

12. Sukiasian, E. R. (2011). «Темный» этап в истории орhанизации знан в библиотекх [The «dark» stage in the history of organization knowledge in the libraries]. *Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and technical libraries*, 10, 35–41. [In Russian].

13. Sukiasian, E. R. (2003). *Biblioteknyye katalogy* [Library's catalogs]. Moscow, Profizdat. [In Russian].

14. Lobanovska, I. H. (Ed.). (2006). *Tradyttsiini katalogy naukovykh bibliotek osvittianskoi haluzi: orhanizatsiia, vedennia i redahuvannia* [Traditional catalogs of scientific libraries of the educational industry: org., management and ed.]. Kyiv. [In Ukrainian].

15. Shkarina, V. (2005). Istoriiia rozvytku biblioteknykh katalogiv [The history of the development of library's catalogues]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 6, 34–36. [In Ukrainian].

CATALOGUES OF THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: WE ARE LOOKING INTO THE FUTURE, RESPECT THE PAST

Antonina Holovashchuk,

Junior Researcher, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

The article deals a system of catalogues and card indexes of the National library of Ukraine, functioning of traditional and electronic in formation retrieval systems. Besides, how filling of the main catalogues of the library is analyzed: of the alphabetical, systematic, electronic, solved their value in modern work of library.

К е у о р д s: Vernadsky National Library of Ukraine, information retrieval systems, card catalogs, electronic catalog, reference and information provision of library.

Vernadsky National Library of Ukraine, 3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine

E-mail: antonina41@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 27.08.2018 р.

ДО 100-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)

УДК 655.4:[351.72+342.9](47+477)(091)«1917/1920»

Ольга Васьківська,

вчений секретар Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» (Київ, Україна)

Україна, 02094, м. Київ, просп. Юрія Гагаріна, 27

E-mail: ovaskivska@ukrbook.net

Державницька політика українських та радянського урядів у сфері книговидання в роки визвольних змагань

На основі першоджерел проаналізовано політику українських та радянського урядів у сфері книговидання в роки визвольних змагань. Встановлено, що уряди УЦР, УНР, Гетьманат, Директорія ставили завдання підняти рівень українського книговидання, подати найкращі зразки друкованого слова, виховати власного читача, і зрештою – сприяти розвитку українства як свідомого й життєздатного національного утворення. Наголошується, що законодавче забезпечення і фінансова підтримка видавничої діяльності є незаперечною їх заслугою. Акцентується увага на монопольному використанні більшовиками вітчизняного книговидавництва з метою пропаганди серед населення своєї ідеології, привернення на свій бік народних мас.

К л ю ч о в і с л о в а: УЦР, УНР, Гетьманат, Директорія, ВУЦВК, РНК УСРР, законодавче забезпечення книговидання, українські видавництва 1917–1920 рр.

Здобутки у галузі видавничої справи за роки Української революції 1917–1921 рр. набувають дедалі вагомішого значення, оскільки культура зберігає й утверджує не тільки особистісні, але й національні цінності, а книга в суспільстві виконувала і виконує надзвичайно важливі духовну й освітню функції.

Уряд Української Центральної Ради (УЦР), український культурно-громадський загал серед комплексу завдань зі створення національної видавничої сфери чітко окреслювали пріоритетні напрями розвитку вітчизняного книговидання. З ініціативи М. Грушевського і В. Винниченка ці питання обговорювалися на засіданні УЦР (17–18 квітня 1917 р.), порушувалися у виступах делегатів Українського національного з'їзду (квітень 1917 р.), Всеукраїнського з'їзду учителів (квітень 1917 р.), селян (травень 1917 р.). На основі ухвалених цими форумами документів уряд виробив цілісну концепцію розбудови національного книговидавництва.

Серед головних завдань влада визначила збільшення книгодруку, а саме налагодження масового випуску навчальної, соціально-економічної, політичної, художньої літератури, без якої неможливе формування національної системи освіти, відродження духовності українського народу. Завдяки поширенню грамотності кількість читачів в Україні невідмінно зростала, відповідно, зростали обсяги й накладки видань. За ціною вони ставали доступнішими, а громадські бібліотеки забезпечували доступ до книг тим, хто не мав можливості їх придбати.

Одним із перших практичних заходів уряду УЦР стало запровадження системи замовлень на друку-

вання україномовних книг у державних і приватних друкарнях за кошти, виділені з Національного фонду. Влітку 1917 р. Генеральний Секретаріат заснував видавництво «Українська школа» під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка. Згодом Центральне бюро Всеукраїнської Учительської Спілки започаткувало видавничий осередок «Всеу-вито» (Всеукраїнське учительське видавниче товариство) з метою налагодження видавничої діяльності, забезпечення українських шкіл підручниками, а також для піднесення рівня підготовки освітян.

Влада сприяла діяльності різних організацій у багатьох містах і селищах України, долучаючи їх до підготовки і випуску книг широкої тематики, тим самим допомагаючи розв'язанню освітніх і соціальних проблем. Збереглися звітні документи Полтавської спілки споживчих товариств за 1917 р. з висновками щодо їх діяльності. Зокрема, завідувач неторговим відділом Спілки П. Височанський повідомляв, що після революції гострою була потреба в українському друкованому слові та підручниках для шкіл. Спілка «поширила своє видавництво», випустивши у 1917 р. для школярів книги С. Русової «Український буквар» і Митруся «Книжка діткам для розваги», які побачили світ у звичайній обкладинці, в обкладинці з альбомного паперу та в оправі; були надруковані також твори Л. Толстого, історичний нарис «Козаччина» тощо. Спілка мала власний книжковий склад, створений для постачання літератури товариствам «Просвіти», але повноцінній діяльності заважала незадовільна робота транспорту [1, с. 30].

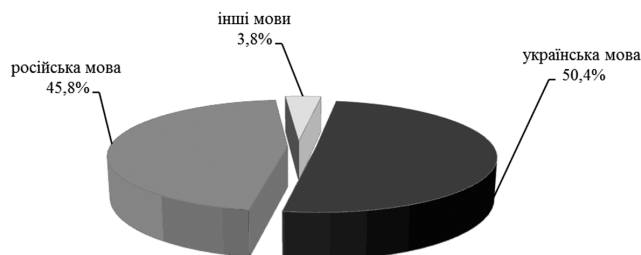
Наголосимо, що українські урядовці розуміли важливість поширення й популяризації рідної мови, яка є

могутнім засобом єднання народу, консолідації всіх національних сил. У цьому контексті варто згадати провідну ідею засновника Харківської психологічної школи з мовознавства О. Потебні: чим вищий рівень національної культури, мови як першооснази її існування й творення інтелектуально-духовної атмосфери, тим вищий рівень національної та державної свідомості. Вчений розглядав народну єдність як потужний історичний двигун, а мову – як спосіб творення естетичних і моральних ідеалів [2, с. 97]. Українська влада зосередила увагу на розробленні та ухваленні законодавчих актів щодо вживання української мови. Так, 24 березня 1918 р. було оприлюднено Закон «Про запровадження української мови у банківській і торгівій сфері», в якому зазначалося: «Всякого роду написи, вивіски... повинні писатися державною українською мовою...». У пункті 3 наголошувалося, що «мовою в діловодстві має бути державна українська» [3, с. 229]. Закон спонукав представників культури, освіти до видання підручників, навчальної літератури, розроблення української наукової термінології, укладання словників. І як результат, згодом виходять друком російсько-українські словники: для урядовців, юристів, адвокатів, суддів, нотарів, військових, для «залізних посад», з медичної та фізичної термінології тощо.

Наступним кроком у розбудові вітчизняного книговидавництва стала постанова Всеукраїнських зборів видавничих організацій (березень 1918 р.), скликаних за ініціативою Ради Народних Міністрів, про збільшення випуску українських книжок, у т. ч. і російськими видавництвами. На виконання цього документа представники окремих російських друкарень виявили готовність здійснити технічну реконструкцію своїх підприємств власним коштом для повного їх переведення на друкування українських книг.

Упродовж другої половини 1917 р. – весни 1918 р. завдяки організаційній діяльності УЦР, УНР (Українська Народна Республіка), активності органів самоврядування, громадських, культурних організацій розпочався масовий друк україномовної літератури. Необхідно відзначити, що постійна увага уряду до розбудови національної книговидавничої справи та більш-менш внутрішньо стабільний політичний стан в Україні дали свої позитивні результати. У 1918 р. було надруковано найбільшу кількість українських книжкових видань. Вони становили 50,4 % від загальної кількості друкованої продукції (див. діаграму 1).

З приходом до влади П. Скоропадського курс на розвиток видавничої справи було збережено. Головним пріоритетом став випуск навчальної книги, зокрема підручників, довідкової літератури, що зумовлювалося зростанням кількості українських навчальних за-

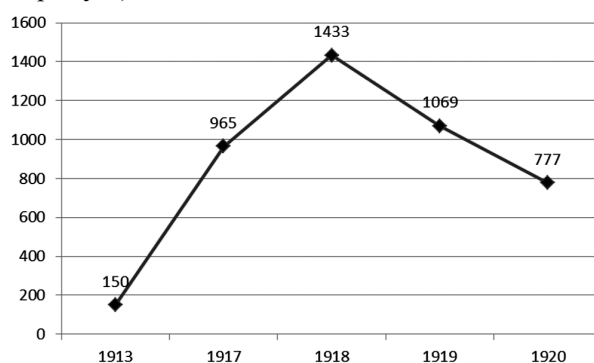

Діаграма 1. Випуск книг у 1918 р. за мовою видання

ладів, інших установ. На виконання поставлених завдань уряд Гетьмана ухвалює закон про виділення Міністерству народної освіти й мистецтва 2 млн крб. Завдяки цим коштам вдалося надрукувати українських підручників для народних шкіл на 1 млн 620 тис. і на 345 тис. – для середніх [4, с. 254]. Випуск підручників зріс у рази. Тільки впродовж року вийшло друге і третє видання підручника С. Русової «Початкова географія», два видання витримали підручники: С. Черкасенка «Рідна школа: читанка друга» і М. Балченко «Граматка». Зростали і накладки видань, наприклад підручник «Початкова граматики української мови» О. Курило надрукували у кількості 140 тис. прим., а «Задачник для початкових народних шкіл» Я. Чепіги – 100 тис. прим. Частина видань 1918 р. була позначена штампом (на титульному аркуші) «Фінансовано Міністерством Освіти й Мистецтва». Це, зокрема, «Задачник до систематичного курсу арифметики. Ч. 2. Дробі» Н. Шульгіної-Іщук (Київ), «Збірник арифметичних задач. Ч. III. Відношення і пропорції» І. Верещагіна (Житомир) тощо.

Велике значення мав ухвалений Радою Міністрів 1 серпня 1918 р. «Закон Української держави про обов'язкове навчання української мови і літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах». Він також сприяв друкуванню українських підручників.

Завдяки чіткому виконанню ухвалених законодавчих актів кількість україномовних книг у 1918 р. стрімко зросла і становила 1433 назви (див. діаграму 2).

Діаграма 2. Динаміка випуску книг українською мовою у 1913–1920 рр.

Наведений графік свідчить, що у передвоєнному 1913 р. було випущено всього 150 назв українських книжкових видань [5, с. 9], а у 1918-му – у 9,5 раза більше.

У містах з'являлися нові українські книгарні, що відкривалися великими видавництвами. Однак надрукованих книг Українській державі не вистачало, видавці не могли забезпечити всі школи, всіх бажуючих. Тому ситуація на книжковому ринку залишалася доволі складною. Більшість губерній відчували нестачу літератури, особливо навчальної та наукової; обмежена кількість українських підручників гальмувала процес українізації школи. Зважаючи на це, київські видавничі товариства «Дзвін», «Вернигора», «Час» та інші частково перенесли друк книг за кордон: в Австрію, Німеччину, Чехію. Крім того, серйозною перепорою книговидавання в Україні була ще й гостра нестача паперу.

Лідуючі позиції у випуску українських підручників займало видавничє товариство «Час». Наклади його навчальних книг сягали небувалих на той час масштабів – до 250 тис. примірників. Маючи власну друкарню, часівці друкували навчальну літературу в шести приватних і одній державній установах, а також у створених видавничих осередках у Німеччині [6, с. 88] і Чехії.

Упродовж 1918 р. книги ввозили до України з Берліна, Відня, Варшави, Львова, Праги. Кількість видань істотно зросла після ухвалення Радою Міністрів «Закону про скасування мита на закордонні видання українських книг, нот і мап» [7, с. 4].

Директорія продовжила політику попередніх урядів щодо розбудови вітчизняного книговидавання. Зокрема, для посилення матеріально-технічної бази друкарень і нарощування випуску україномовної літератури було виділено 114 млн грн [8, с. 170]. У січні 1919 р. ухвалюється Закон «Про державну мову в Українській Народній Республіці», влада законодавчо закріплює в країні статус української мови як державної (обов'язкова для «вжитку в армії, флоті, і всіх урядових та загальних громадських публічноправних установах»). Урядовці наполягали, щоб вся продукція, яка друкувалася на державні кошти, виходила українською мовою.

На прохання видавництв уряд Директорії надавав їм довгострокові й короткострокові позики та субсидії. Так, 24 лютого 1919 р. було ухвалено Постанову Ради Народних Міністрів про виділення Управлінню преси й інформації з коштів Державної скарбниці 62 млн 300 тис. грн для допомоги українським видавничим організаціям: на довгострокові позики — 54 млн 700 тис. грн, короткострокові — 5 млн 600 тис. грн, на одноразову безповоротну допомогу — 2 млн грн [9, с. 10].

Як відомо, 1919 р. став найнапруженішим періодом Української революції. Директорія одночасно протидіяла більшовицькому режимові і так званому «білому рухові», денікінським військам, які захопили Харків, Катеринослав (з весни до осені 1919 р.), Полтаву (на майже півроку), Київ (на три з половиною місяці), проводячи активну антиукраїнську політику. Гоніння білогвардійців на українство виявлялося майже у всіх сферах суспільного життя. Денікинська влада закривала українські школи та книжкові магазини, масово нищила бібліотеки. За наказом Комісії для збору матеріалів по історії визвольної війни від більшовиків у Києві конфіскували й знищили 117 назв українських книжок. На початку вересня військова адміністрація видала наказ № 22 «Про обмеження вивчення української мови в системі освіти Катеринославської, Харківської, Курської і Полтавської губерній». Скасовувалося також і викладання українознавчих предметів (історії, географії) як шкідливих і зайвих, а вивчення української мови та літератури було дозволено лише факультативно [10, с. 31].

Упродовж зими–весни 1919 р. на території України (за винятком західного регіону) більшовики встановили радянську владу. Пропагуючи дещо іншу ідеологію, ніж денікінці, прагнучи повернути на свій бік якнайбільше українців, вони продукували законодавчі акти, які сприяли позитивному іміджу влади: Декрет Ради Народних Комісарів «Про скасування плати за навчання в школах»; Постанова Народного Комісаріату Освіти УСРР «Про вшанування пам'яті Тараса Шевченка»; Наказ Народного секретаря освіти УСРР «Про відкриття на Україні шкіл всіх національностей» тощо.

Урядові структури Директорії, перенісши свою діяльність на Поділля, і тут продовжували опікуватися книговидавничими проблемами. Збираючи відомості на підконтрольній українському уряду території та звітуючи йому, комісари Летичівського, Літинського повітів Подільської губернії повідомляли, що «...літератури на селах абсолютно ніякої, а селяни особливо цікавляться аграрним питанням» [11, с. 6]. Реагуючи на потреби населення, Міністерство преси й пропаганди друкує для селян брошури «Про нарізку землі для селян», «Федерація чи самостійність», «Що робить Правительство Української Республіки для народа?» – кожна 25-тисячним накладом. Вони розповсюджувалися по всіх повітах. Загалом Міністерство випустило понад 20 назв брошур різної тематики.

Одночасно уряд підготував проект Закону «Про попередню цензуру витворів друку на час воєнних дій». За його порушення винні особи підлягали «грошовій карі» від 1 до 40 тис. грн із заміною в разі невивплати штрафу, арештом до трьох місяців [12, с. 40].

Зауважимо, що законодавчі акти стосовно видавничої сфери у цей період розробляли одночасно два уряди (Директорія і Робітничо-селянський уряд України) на підконтрольних їм територіях, засновуючи видавничі осередки, налагоджуючи випуск книг і брошур.

Український уряд продовжував надавати значну фінансову допомогу різним державним і приватним установам для випуску книжкових видань, що істотно активізувало діяльність видавничих осередків. Однак, в умовах постійної економічної й воєнної нестабільності складно розраховувати на суттєве поліпшення ситуації, потреба в українському друкованому слові була великою. Міністерство преси й пропаганди з вересня по жовтень 1919 р. надало довгострокову допомогу в розмірі 24,4 млн грн 10 видавничим товариствам, а у січні 1920-го, згідно з розпорядженням міністра народної освіти І. Огієнка, позику отримали ще 14 видавництв на загальну суму 23,6 млн грн [13, с. 11].

На підконтрольній радянській владі території при Наркоматі освіти (Наркомос) 18 січня 1919 р. створюється Видавниче бюро (згодом Укрцентраг), яке очолив М. Остров. За Положенням, бюро покликане було об'єднати видавничу діяльність на українських теренах, йому надавалася прерогатива щодо випуску видань. Один із пунктів документа надавав право керівництву видавництва визначати чергу друкування замовлень або відмовляти у їх виконанні [14, с. 20]. Видавничі осередки зобов'язувалися надсилати до Бюро свої плани на найближчий місяць, а надалі і на найближчі 3–4 місяці [15, с. 3].

Згодом Наркомос оприлюднив Постанову «Про порядок реєстрації та обліку книг, які виходять в Києві», відповідно до якої 50 % видань мали надходити на облік відділу постачання й розподілятися за його ордерами, якщо не було постанови відділу про зняття видання з обліку. Крім того, відділ постачання мав переважне право на закупівлю всього чи частини видання, яке виходило друком [16, с. 1].

3 1920 р. радянська влада швидкими темпами монополізує видавничу сферу, ухвалює цілу низку відповідних декретів та постанов. 21 липня 1920 р. Укрсовнархоз оприлюднив постанову про націоналізацію всіх підприємств поліграфії. І вже у другій половині серпня цей процес було завершено.

6 вересня 1920 р. з'явилася «Постанова Кооперативного комітету УСРР про об'єднання кооперативно-видавничої справи в республіці», згідно з якою передбачалося не пізніше 10 вересня «влити в загальний кооперативно-видавничий апарат» решту кооперативних книговидавництв: «Криниця», «Союз», «Рух», «Дзвін», «Час», «Жизнь» та ін. [17, с. 47].

Удержавленню видавничої справи та книгорозповсюдження значною мірою сприяло утворення «Всеукраїнського видавництва» («Всевидав»), яке мало у своїй структурі три основні відділи: відділ управління, редакційно-видавничий, центральний відділ розповсюдження друкованих творів.

«Всевидав» мав істотні преференції на друкування й розповсюдження політичної, наукової, спеціальної, белетристичної (художньої) та іншої літератури, а постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 21 вересня 1920 р. «Про введення української мови в школах і радянських установах» дозволяла йому: «потурбуватися про друкування... достатньої кількості навчальних посібників українською мовою, так само як художньої літератури і всіх інших видань, популярної і пропагандистської літератури» [18, с. 47].

Того ж року на виконання згаданої постанови було ухвалено нову від 27 грудня: «Про виключне право Всеукраїнського державного видавництва розпоряджатися друкарським папером». В одному з її пунктів зазначалося, що жодна робота, за винятком випуску друкарських бланків, канцелярських форм, не може бути віддана до друкарні без дозволу «Всевидаву», а також його губернських і повітових відділів у провінціях. Видавництву надавалося «право нагляду за рухом відданих ними для друку робіт в друкарнях, літографіях, цинкографіях і інших підприємствах поліграфічного виробництва та встановлення черги їх спішності» [19, с. 83]. Такі рішення радянської влади призвели до значного скорочення обсягів випуску книжкових видань. Вже у 1920 р. побачило світ лише 1896 назв.

Таким чином, упродовж чотирьох років в Україні було ухвалено понад 40 законодавчих актів (закони, постанови, декрети, накази), які регламентували діяльність видавничої сфери. Незважаючи на складні умови, урядовці УЦР, УНР, Гетьманату, Директорії, розгорнули активну законотворчу діяльність у сфері вітчизняного книговидавництва, створили відповідні державні інституції, налагодити випуск україномовної книги. Більшовики, ВУЦВК на чолі з Г. Петровським, уряд – РНК УСРР з Х. Раковським упродовж 1919–1920 рр. націоналізували та монополізували видавничу сферу. Випуск книжкової продукції, по суті, залежав від «Всевидаву», який цілком і повністю підпорядковувався ЦК КП(б)У.

Список бібліографічних посилань

1. Відчит Полтавської Спілки Споживчих Товариств за 1917 рік. Полтава : Друк. М. Г. Амчиславського, 1918. 77 с.
2. Ткаченко І. В. Мова як один із засобів підвищення ефективності національного виховання. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф. 18–19 листопада 2010 р. [редкол. : В. М. Шейко та ін.]. Харків : ХДАК, 2010. 295 с.

3. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали*. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 2. 421 с.
4. Дорошенко Д. *Історія України 1917–1923 рр. В 2-х т. / упор. К. Ю. Галушко*. Київ : Темпора, 2002. Т. 2. 351 с.
5. Александров С. Шлях української книги. *Радянський книгар*. 1931. № 12–13. С. 32.
6. Низовий М. А. Українська книжка в боротьбі за Українську Народну Республіку (за часів Центральної Ради : 1917–1918 рр.). *Вісник ХДАК*. Харків, 2014. Вип. 45. С. 84–93.
7. Скасування мита на книжки. *Відродження*. 1918, 11 вересня (29 серпня). № 134.
8. Розовик Д. М. *Культурне будівництво в Україні у 1917–1920 рр.* Київ : «Аквілон-Плюс», 2011. 543 с.
9. Низовий М. Українська книжка в боротьбі за незалежність. За Гетьманату та Директорії. *День*. 2011, 2 вересня.
10. Маньківська Т. О. *Антиукраїнська політика денікінського режиму в Україні (червень–грудень 1919 р.)*. Збірник наукових праць / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». Харків, 2010. Вип. 38. С. 30–33.
11. Довідки комісарів Летичівського, Літинського повітів Подільської губернії. 1919. ЦДАВО України. Ф. 1113. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 6.
12. Проект Закону «Про попередню цензуру витворів друку на час воєнних дій». 1919. ЦДАВО України. Ф. 1113. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 40.
13. Низовий М. Українська книжка в боротьбі за незалежність. За Гетьманату та Директорії. *День*. 2011. 2 вересня.
14. Положення Видавничого бюро. 1919. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 762. Арк. 20.
15. Діяльність Видавничого бюро. 1919. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 712. Арк. 3.
16. Постанова «Про порядок реєстрації та обліку книг, які виходять в Києві». 1919. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 716. Арк. 1.
17. *Книга и книжное дело в Украинской ССР. Сборник документов и материалов 1917–1941*. Киев : Наукова думка, 1985. 477 с.
18. Постанова Ради народних Комісарів УСРР за 21 вересня 1920 р. *Пролетарська освіта*. 1920. № 2. С. 47.
19. Постанова «Про виключне право Всеукраїнського державного видавництва розпоряджатися друкарським папером». 1920. ЦДАВО України. Ф. 1113. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 83.

References

1. (1918). Vidchyt Poltavskoi Spilky Spozhyvchykh Tovarystv za 1917 rik [Report of the Poltava Association of Consumer Societies for 1917]. Poltava. [In Ukrainian].
2. Tkachenko, I. V. (2010). Mova yak odyn iz zasobiv pidvyshchennia efektyvnosti natsionalnogo vykhovannia [Language as one of the means of increasing the efficiency of national education]. *Culturolohiia ta sotsialni komunikatsii: innovatsiini stratehii rozvytku: materialy mizhnarod. nauk. konf. 18-19 lystopada. 2010 r.* Kharkiv. [In Ukrainian].
3. (1997). *Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy*. [Ukrainian Central Rada. Documents and materials] (Vol. 2). Kyiv. [In Ukrainian].
4. Doroshenko, D. (2002). *Istoriia Ukrainy 1917-1923 rr. V 2-h t.* [History of Ukraine 1917-1923]. (Vol. 2). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
5. Aleksandrov, S. (1931). Shliakh ukrainskoi knyhy [Shlah ukrainskoi knugu]. *Radianskyi knyhar*, 12-13. 32. [In Ukrainian].
6. Nyzovyi, M. A. (2014). Ukrainska knyzhka v borotbi za Ukrainku Narodnu Respubliku (za chasiv Tsentralnoi Rady: 1917-1918 rr.) [The Ukrainian Book in the Struggle for the Ukrainian People's Republic (at the time of the Central Council: 1917-1918)]. *Visnyk KhDAK*, 45, 84-93. [In Ukrainian].
7. (1918, September 11 (August 29)). Skasuvannia myta na knyzhky [Tax Cancellation for books Renaissance]. *Vidrodzhennia*. 134. [In Ukrainian].
8. Rozovyk, D. M. (2011). *Kulturne budivnytstvo v Ukraini v 1917-1920 rr.* [Cultural construction in Ukraine in 1917-1920]. Kyiv: «Akvilon Plus». [In Ukrainian].
9. Nyzovyi, M. (2011. September 2). Ukrainska knyzhka v borotbi za nezalezhnist. Za Hetmanatu ta Dyrektorii [Ukrainian book in the struggle for independence. According to the Hetmanate and the Directory]. *Den*. [In Ukrainian].
10. Mankivska, T. O. (2010). *Antyukrainska polityka deninkskoho rezhymu v Ukraini (cherven-hruden 1919 r.)* [Anti-Ukrainian policy of the Denikin regime in Ukraine (June-December 1919)]. Zbirnyk naukovykh prats. Kharkiv. Nat. ped. Univ. im. H. S. Skovorody. Seriiia «Istoriia i heohrafiia» (Vol. 38). (pp. 30-33). Kharkiv. [In Ukrainian].
11. (1919). Dovidky komisariiv Letychivskoho, Litynskoho povitiv Podilskoi hubernii. CDAWO U. F. 1113. Op. 1. Spr.6. Arch 6-7. [In Ukrainian].
12. (1919). Proekt Zakonu «Pro poperedniu tsenzuru vytvoriv druku na chas voiennykh dii». CDAWO of Ukraine. F. 1113. Op. 1. Spr. 7. Arch. 40. [In Ukrainian].
13. Nyzovyi, M. (2011. September 2). Ukrainska knyzhka v borotbi za nezalezhnist. Za Hetmanatu ta Dyrektorii [Ukrainian book in the struggle for independence. According to the Hetmanate and the Directory]. *Den*. [In Ukrainian].
14. (1919). Polozhennia Vydavnychoho biuro. CDAWO U. F. 166. Op. 2. Spr. 762. Arch. 20. [In Ukrainian].
15. (1919). Diialnist Vydavnychoho biuro. CDAWO U. F. 166. Op. 2. Spr. 712. Arch. 3. [In Ukrainian].
16. (1919). Postanova «Pro poriadok reiestratsii ta obliku knyhy, yaki vykhodiat v Kyievi». CDAWO U. F. 166. Op. 2. Spr. 716. Arch. 1. [In Ukrainian].
17. (1985). *Kniga i knizhnoe delo v Ukrainskoi SSR. Sbornik dokumentov i materialov 1917-1941* [Book and book business in the Ukrainian SSR. Collection of documents and materials 1917-1941]. Kiev. [In Russian].
18. (1920). Postanova Rady narodnykh Komisariv USSR za 21 veresnia 1920 r. [Resolution of the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR on September 21, 1920]. *Proletarska osvita*, 2, 47. [In Ukrainian].
19. (1920). Postanova «Pro vykliuchne pravo Vseukrainskoho derzhavnogo vydavnytstva rozporiadzhatysia drukarskym papierom». CDAWO U. F. 1113. Op. 1. Spr. 1. Arch. 83. [In Ukrainian].

STATE POLITICS OF THE UKRAINIAN AND SOVIET GOVERNMENTS IN THE FIELD OF BOOK PUBLISHING DURING THE LIBERATION STRUGGLE

Oľha Vaskivska,

Scientific secretary, Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution (Kyiv, Ukraine)

On the basis of primary sources was made a comprehensive analysis of the policy of Ukrainian and Soviet governments in the field of book publishing during the years of liberation. It was established that the governments (UCR, UNR, Hetmanate, Directorate) set the task of raising the level of Ukrainian book publishing, presenting the best examples of the printed word, educating their own readers, and ultimately contributing to the development of Ukrainians as a conscious and viable national entity. It is stressed that legal provision, financial support of publishing activities are their undisputable merit. The attention is focused on exclusive use by the Bolsheviks of domestic book publishing for propaganda among the population of their ideology, attraction the masses of the people.

Keywords: UCR, UNR, Hetmanate, Directorate, VUCVK, RNK USRR, book publishing, legislative acts, publishing houses, Ukrainian editions of the years of 1917-1920.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
27, Yuriiia Naharina ave., Kyiv, 02094, Ukraine
E-mail: ovaskivska@ukrbook.net

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018 р.

УДК 014:050 Нові дні(71)«1950/1997»(049.32)

Павло Штих,

молодш. науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Київ, Україна)
Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3
E-mail: paul.shtykh@gmail.com

Важливий складник вивчення української еміграційної періодики

Рец. на кн.: Козак С. «Нові дні» на берегах Онтаріо : бібліогр. покажч. змісту журн. «Нові дні» (1950–1997. Канада) / Сергій Козак. – Київ : Літ. Україна, 2015. – 588 с. – (Часописи української діаспори).

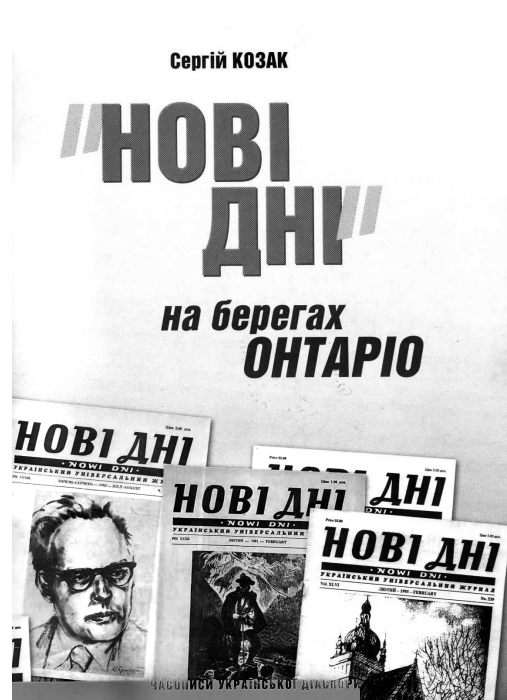
Покажчики змісту періодичних видань – незамінна складова дослідження не тільки української еміграційної періодики, а й різних аспектів життя та творчості науковців, філософів, письменників, митців, чия діяльність була маловідомою через ідеологічні, політичні, суспільні чинники.

У цьому контексті привертає увагу дослідників, усіх, хто виявляє інтерес до життя наших співвітчизників за кордоном, бібліографічний покажчик змісту часопису «Нові дні». Це унікальна праця знаного дослідника української діаспори, журналіста, літературознавця Сергія Козака.

«Нові дні» – часопис з майже півстолітньою історією, виходив у Торонто з 1950-го (лютий) по 1997 р. (листопад – грудень), налічує 573 номери. На його сторінках – тисячі непересічних публікацій сотень авторів. Багатоаспектно відображено культурне, суспільне, громадсько-політичне життя українців усього світу. Характерні особливості журналу: ґрунтовність, вичерпність, політична та конфесійна (в рамках християнства) незаангажованість.

Виявом справжнього патріотизму є те, що, не зважаючи на відсутність державної підтримки, на труднощі видавничої справи, часопис тривалий час тримався на хвилі культурного, духовного життя, підтримував, надихав, гуртував українців за межами своєї Батьківщини.

Засновником часопису, носієм ідеї «універсального журналу, який би не належав партіям, відзначався вільністю думки», його головним редактором до 1969 р. був Петро Волиняк (Чечет). Після нього видання редагували Дмитро Кислиця

(Ієвлів) – 1970–1976 рр., Вадим Сварог (Балах) – 1977 р., Мар’ян Дальний (Горгота) – 1978–1997 рр.

Варто відзначити, що часопис досить широко представлений у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 1950–1997 рр. за винятком деяких років (1960, 1973, 1979, 1980, 1986, 1987) та окремих номерів. То ж бібліографічний покажчик стане читачам чудовим навігатором по змісту журналу. Для дослідників також корисним буде сайт електронної бібліотеки української діаспори «Diasporiana» – <http://diasporiana.org.ua>, де представлено повні тексти не тільки часопису «Нові дні», але й інших, не менш важливих для нау-

ковців еміграційних видань («Українські вісті», «Біблос», «Визвольний шлях», «Київ», «Сурмач», «Тризуб» та ін.).

Побудова покажчика – строго, лаконічно, нічого зайвого – відповідає принципу «все геніальне – просто»: Передмова (А тепер – «Нові дні» з Торонто / Михайло Слабошпицький); Вступне слово («Нові дні» та Мар'ян Дальний / Олексій Коновал); Від автора (Сергій Козак); [Роки та числа журналів]; Пояснення скорочень назв установ, об'єднань, періодичних видань; Покажчик імен.

Основна частина покажчика – 478 сторінок – детальний повний зміст номерів журналу, викладений у хронологічній послідовності. Позитивним є те, що автор подає у квадратних дужках пояснення, які сприяють точнішому і повнішому розкриттю змісту публікацій. Не менш важливим є Покажчик імен.

Михайло Слабошпицький, видатний український прозаїк, критик, літературознавець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, у Передмові до покажчика якнайточніше характеризує працю Сергія Козака: «Завдяки йому Україна і її діаспора в широкому історичному контексті стають значно ближчими одна до одної» [с. 7]. Відомий фахівець також звертає увагу на якість літературних текстів, що друкувалися в часописі, на універсальність матеріалів, незважаючи на невеликий обсяг журналу, на цінність доробку Сергія Козака для дослідження друкованого слова української діаспори.

Досить інформативним є і Вступне слово Олексія Коновала, журналіста, громадсько-політичного діяча, де в стислій формі подається біографія однієї з ключових постатей у житті часопису – Мар'яна Дального, який доклав чимало зусиль до того, щоб видання, незважаючи на труднощі, продовжувало своє існування.

Проте, як і будь-яка серйозна праця, покажчик має окремі недоліки. Суцільний текст одним видом шрифту дещо ускладнює пошук потрібної інформації. На наш погляд, варто було б набрати перші слова (прізвище автора або перше слово публікації), наприклад, напівжирним шрифтом. Не дуже зручно користуватися Покажчиком імен із зазначенням лише сторінки, на якій знаходиться прізвище, оскільки іноді доводиться шукати необхідні відомості по всій сторінці. Тут багато по-

зицій можна було б об'єднати в одну. Наприклад: Зірчастий Остап, Нитченко Д., Нитченко Дмитро, Нитченко-Чуб Дмитро, Чуб Д., Чуб Дмитро, Чуб-Нитченко Дмитро, Чуб-Нитченко-Зірчастий, Чуб-Нитченко-Зірчастий Дмитро, Chub Dmytro звести посилання на усі записи під справжнім прізвищем – Нитченко Дмитро; Шевельов, Шевельов (Шерех) Юрій, Шевельов Ю., Шевельов Юрій, Шерех Ю., Шерех Юрій, Шерех-Шевельов Юрій, Шевчук Гр. – Шевельов Юрій; Чапленко В., Чапленко Василь – Чапленко Василь; Шевченко Т., Шевченко Тарас – Шевченко Тарас тощо.

Позитиву Покажчику додали б відсилки від псевдонімів до справжніх прізвищ. Наприклад, Чуб Дмитро – див. Нитченко Дмитро, Chub Dmytro – див. Нитченко Дмитро, Шевчук Гр. – див. Шевельов Юрій. Це дало б змогу наочніше впорядкувати Іменний покажчик і, таким чином, скоротити його обсяг.

На жаль, має місце недогляд щодо оповідання «Чайка Дніпрова»: в Іменному покажчику замість автора – Мелешко Фотій – вказано назву «Дніпрова Чайка». Хоча, це недогляд коректорів журналу, про що можна переконатись, відкривши число 114–115 (липень – серпень, 1959), розділ «Коректорський недогляд».

Видання лише б виграло, якби автор зробив щось на зразок систематичного покажчика або покажчика предметних рубрик («Література», «Особистості», «Наука», «Освіта», «Мистецтво», «Суспільне життя», «Політичне життя», «Некрологи», «Спорт», «Рецензії», «Світлини» тощо).

Проте, незважаючи на висловлені зауваження, покажчик Сергія Козака займає поважне місце серед джерел, що розкривають інформаційний масив еміграційних документів, доносить до читача об'єктивну картину життя українців за межами материкової України, дає змогу прослідкувати розвиток друкованого слова, преси, літератури української діаспори, ознайомитися з невідомими досі публікаціями відомих авторів. Адже ті, хто переймається дослідженням української еміграційної періодики, історії української еміграції загалом, хто прагне заповнити прогалини в літературному краєзнавстві – можуть і не звернути увагу на незначні «огріхи» в цій важливій складовій літопису життя українців поза Батьківщиною.

EURIG2018: щорічна конференція Європейської групи RDA

Місцем проведення цьогоорічної конференції Європейської групи RDA – EURIG2018 стала Данія, а саме Данський бібліографічний центр (Dansk BiblioteksCenter), який і виступив її організатором за сприяння Агенції культури та палаців Данії (Slots- og Kulturstyrelsen). Як відомо, RDA – аббревіатура від «Resource Description and Access» («Опис та доступ до ресурсу») – міжнародного стандарту каталогізації. Минулого року конференція Європейської групи RDA відбулася у Флоренції (Стрішенець Н. EURIG2017: щорічна конференція та семінар Європейської групи RDA. *Бібл. вісн.* 2017. № 5. С. 53–60).

24–25 травня 2018 р. бібліотекарі з понад 20 країн (Австрії, Великобританії, Естонії, Ізраїлю, Ісландії, Іспанії, Італії, Литви, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Словенії, Словаччини, Угорщини, України, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швейцарії, Швеції) зібралися у Баллерупі – пригороді Копенгагена, у сучасній споруді Данського бібліографічного центру. На відміну від більшості країн Європи, де національні бібліотеки відповідають за створення зведеного каталогу бібліотек і ведення національної бібліографії, у Данії основним постачальником бібліографічних даних є якраз Бібліографічний центр. Він функціонує як центр національної бібліографії, здійснюючи бібліографічну реєстрацію книг, нот, аудіовізуальних матеріалів, інтернет-публікацій, статей та рецензій у журналах і газетах. Ця установа також опікується підтриманням й розвитком данського варіанта Десятькової класифікації Дьюї.

Саме Бібліографічний центр формує DanBib – базу даних національної бібліографії і зведений каталог фондів публічних і наукових бібліотек Данії. Як база національної бібліографії DanBib містить книги, періодику, у т. ч. газети, що вийшли друком у країні з 1970 р., багато записів на видання, котрі побачили світ до цієї дати; а також статті й рецензії, надруковані у періодиці з 1940 р. База оновлюється щоденно, на січень 2015 р. вона налічувала 36 млн записів. На основі DanBib функціонує і міжбібліотечний абонемент. DanBib містить також посилання на відповідні бази даних Бібліотеки Конгресу, Британської бібліотеки тощо й призначена для професіоналів. Щоб користуватися нею, бібліотеки мають оформити передплату.

Для доступу громадян до всіх данських публікацій і зведеного каталогу фондів бібліотек Данії Бібліографічний центр підтримує портал «bibliotek.dk». На січень 2015 р. портал «bibliotek.dk» давав доступ до 14 млн записів, поповнення яких відбувається щоденно. Сюди також входять бібліографічні записи на всі публікації Данії з 1970 р. й частково до цієї дати, а також описи статей з періодичних видань. Видання можна замовляти в онлайн-режимі з будь-якої бібліотеки країни, яка входить до зведеного каталогу, у найближчу до читача бібліотеку чи скористатися електронним варіантом видання. Для громадян Данії така

послуга є безкоштовною. Складовою частиною Бібліографічного центру є і Данський офіс ISBN.

Отож, у цій установі 24 травня 2018 р. і розпочала свою роботу конференція. Як і у попередні роки, на початку було оприлюднено звіт виконавчого Комітету EURIG за 2017–2018 рр. Доповідачка **Ханне Хансен (Hanne Hansen)** з Данського бібліографічного центру повідомила, що EURIG налічує нині 45 членів з 27 країн. Упродовж 2017–2018 рр. до Групи приєдналися: Національна бібліотека Угорщини ім. Сечені, Данська королівська бібліотека, яка є національною книгозбірнею країни, Об'єднання теологічних бібліотек Італії (Unione Romana Biblioteche Ecclesiastiche, URBE), до якого входять книгозбірні семи університетів, 10 інститутів (наприклад, Папський біблійний інститут) і один центр – із загальним фондом 4,5 млн монографій та десятками тисяч періодичних видань.

Упродовж року працював Виконавчий комітет, обраний на щорічній конференції 2017 р. у Флоренції. Його склад: Ханне Хансен – голова, Марія-Ліза Сеппала (Marja-Liisa Seppälä) (Фінляндія) – заступник голови, Ахава Коен (Ahava Cohen) з Ізраїлю – секретар Комітету і Ренате Беренс (Renate Behrens) з Німецької національної бібліотеки, яка одночасно є представником європейських бібліотек у Керівному комітеті RDA (RDA Steering Committee, RSC). За звітний період Комітет провів сім скайп-конференцій, на яких йшлося, зокрема, про проект 3R та нову версію RDA Toolkit. Ці питання порушувалися Комітетом і на нараді RSC у Мадриді.

Регіональний представник європейських бібліотек у Керівному комітеті RDA **Р. Беренс** також виступила зі щорічним звітом. Вона зазначила, що європейський регіон став стабільним і надійним партнером Ради RDA та Керівного комітету RDA. Команда EURIG, зокрема, брала участь у підготовці нової версії RDA. Водночас представники Азії, Африки і Латинської Америки не представлені у Керівному комітеті RDA. Хоча там є представник від Океанії – з Національної бібліотеки Нової Зеландії.

Доповідачка повідомила, що головою Керівного комітету RDA до кінця 2018 р. працюватиме Гордон Дансайєр (Gordon Dunsire), а з січня 2019-го його очолюватиме Кеті Гленнан (Kathy Glennan) з Мерілендського університету. Р. Беренс розповіла про участь фахівців європейських бібліотек у робочих групах RSC, а саме робочих групах з опрацювання рідкісних видань, нот, вживання великої літери у каталожних записах, робочій групі з перекладу RDA, куди входять Cinzia Bufalino (переклад німецькою), Anders Cato (данською), Ida Sanz (каталанською), Mauro Guerrini (італійською), Octavio Rojas (іспанською), Marja-Liisa Seppälä (фінською) та ін. У доповіді також йшлося про роботу регіонального представника над 3R – Проектом Керівного комітету RDA. Так, у 2017 р. відбулися дві наради у Чикаго (травень) та Мад-

риді (жовтень); на платформі Wiki, у Google Docs було розміщено понад тисячу документів, які стосувалися проекту 3R; проведено кілька відеоконференцій.

Про свою роботу звітували і представники Робочих груп RDA: з каталогізації рідкісних видань, нот, вживання великої літери у каталожних записах, перекладу стандарту та ін.

У другій половині дня 24 травня відбувся практичний семінар «Європейська каталогізація – подальша співпраця та залучення нових учасників». Представники усіх країн мали змогу розповісти про хід упровадження RDA у своїх країнах, про труднощі, з якими стикаються європейські бібліотеки на цьому шляху. Представник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **Н. Стрішенець** розповіла про перспективи перекладу RDA українською мовою та переходу на нові правила вітчизняних бібліотек. На семінарі порушувалося питання про створення спеціальних робочих груп з каталогізації аудіовізуальних матеріалів, нот, рукописів, періодичних і продовжуваних видань на рівні бібліотек Європи на додаток до існуючих нині робочих груп RDA.

Другий день роботи конференції відкрився доповідями представників Королівської бібліотеки Швеції і Данського бібліографічного центру стосовно переходу RDA на наступний рівень – від бібліографічних записів у MARC-форматі до нових моделей та форматів даних. Фахівці говорили і про роль EURIG у взаємообміні інформацією та взаємодопомозі з цих питань у майбутньому.

Великий інтерес у учасників конференції викликав виступ **Л. Андресена (L. Andresen)** з Королівської бібліотеки Данії, присвячений підсумкам європейського семінару з BIBFRAME, у якому доповідач брав участь як голова Бібліографічного комітету Данії. Він повідомив, що до роботи семінару BIBFRAME-2017 долучилися бібліотекарі з 16 європейських країн і США, загалом 41 учасник з 24 бібліотек та бібліографічних установ. Оскільки впродовж останніх років бібліотеки вже реалізували кілька проектів пов'язаних відкритих даних, то для подальшої роботи у цьому напрямі бібліотечне співтовариство потребує єдиного міжнародного стандарту обміну бібліографічними метаданими, який би ґрунтувався на сучасних технологіях. Доповідач зазначив, що Бібліотека Конгресу пропонує новий формат обміну бібліографічними даними – BIBFRAME, котрий має замінити MARC. Європейські бібліотеки повинні підготуватися до його впровадження, а саме, зробити BIBFRAME відкритішим, почати процес його міжнародного поширення.

Саме тому основною метою семінару BIBFRAME-2017, наголосив Л. Андресен, стало створення форуму, дискусійного майданчика для представників бібліотечної спільноти Європи з питань упровадження нового бібліографічного формату. У Європі, окрім EURIG, існують й інші бібліотечні утворення, наприклад, Сканди-

навська мережева група з бібліографічної та інфраструктурної тематики (Nordic Network Group on bibliographic and infrastructure topics), куди входять національні бібліотеки Швеції, Норвегії, Фінляндії, Німеччини, Данії (входить і Бібліографічний центр Данії), Ісландії. На семінарі було порушено питання необхідності створення спеціального об'єднання з BIBFRAME для обміну знаннями й досвідом між бібліотекарями Європи, забезпечення форуму для діалогу між Бібліотекою Конгресу і представниками бібліотечної спільноти Європи.

Доповідач зазначив, що на Семінарі були заслухані доповіді від Бібліотеки Конгресу з питань розвитку BIBFRAME: С. Маккалум (S. McCallum) «У центрі уваги BIBFRAME»; Д. Вільямшен (J. Williamschen) «BIBFRAME: останні розробки, майбутні кроки й їх терміни» та ін. В рамках семінару відбувся також Круглий стіл з питань інтеграції сутностей персонального і колективного автора з метою впровадження їх у BIBFRAME.

Л. Андресен вказав на перешкоди, що виникають при впровадженні нового формату. Це і брак знань, і відповідних публікацій. Тому існує потреба у проведенні семінарів та інших навчальних заходів. З метою ознайомлення міжнародної спільноти з новинками BIBFRAME було створено відповідний сайт bibframe.org. На завершення дослідник зауважив: не легко донести потребу нового формату, який прийде на зміну MARC, до самих бібліотекарів. Тому європейський семінар з BIBFRAME слід розглядати як перший крок до створення сталої спільноти, зацікавленої у розвитку і впровадженні нового формату.

Після виступу данського фахівця учасникам конференції EURIG2018 було продемонстровано перші практичні кроки застосування BIBFRAME. Так, у презентації бібліотекарів Національної бібліотеки Швеції **О. Йоханссона (O. Johansson)** і **К. Синнермарк (K. Synnermark)** йшлося про те, що національний зведений каталог шведських бібліотек Libris побудований на BIBFRAME 2.0.

Учасникам конференції були створені комфортні умови для неформального спілкування, обміну досвідом та налагодження контактів, наприклад, з фахівцями Німеччини, Словаччини, Ізраїлю, Угорщини, які працювали чи продовжують працювати над перекладом нового стандарту на мову своєї країни.

EURIG2019 заплановано провести в Угорщині.

Надія Стрішенець,

д-р іст. наук, провідний науковий співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Україна, 03039, м. Київ, просп. Голосіївський, 3
E-mail: strishnadiya@ukr.net

EURIG2018: ANNUAL CONFERENCE OF THE EUROPEAN RDA INTEREST GROUP

Nadiia Strishenets,

doctor of history, leading researcher, V. Vernadsky National Library of Ukraine

This is an overview of the reports at the Annual Conference of the European RDA Interest Group – EURIG2018 (May 24–25, 2018, Ballerup, Denmark). The conference was hosted by the Danish Bibliographic Center. An overview provides a brief summary of the Conference's presentations.